

SRPSKO-ALBANSKI ODNOSI: POGLED IZ ALBANIJE



Malo se zna o srpsko-albanskim odnosima, a još je manje napisano na tu temu. Kolekcija intervjua Srpsko-albanski odnosi: Pogled iz Albanije predstavlja novi doprinos ISAC fonda u otvaranju još jedne osjetljive teme u procesu regionalne saradnje. Svrha ove publikacije je upravo da obezbedi informaciju o elitama u Albaniji i njihovim stavovima o odnosima sa Srbijom i Srbima. Intervjui su takođe dotakli teme unutrašnje političke situacije u Albaniji, kao i trenutne pozicije ove države u regionu i Evropi.

**SRPSKO-ALBANSKI ODNOSI:
POGLED IZ ALBANIJE**

SRPSKO-ALBANSKI ODNOSI: POGLED IZ ALBANIJE

kolekcija intervju

© ISAC Fond

PRIREDIO

Igor Novaković

Intervjue vodio

Igor Novaković

Prevodi sa engleskog

Tijana Kaitović

Prevodi sa italijanskog

Igor Novaković

Saradnici

Dubravka Gligorić, Marija Govedarica, Tijana Kaitović

Lektura

Katarina Krajnović

IZDAVAČ

ISAC Fond

International and Security Affairs Centre

Centar za međunarodne i bezbednosne studije

Kapetan Mišina 5

11000 Beograd

www.isac-fund.org

OVO IZDANJE JE OBJAVLJENO ZAHVALJUJUĆI PODRŠCI FRIDRIH EBERT FONDACIJE



ZA IZDAVAČA

Nikola Petrović

DIZAJN

Nenad Baćanović

Beograd 2011.

Publikacije ISAC fonda su velikodušno podržane od strane INSTITUTA ZA OTVORENO DRUŠTVO

SADRŽAJ:

Igor Novaković - Srbija i Albanija – informacija o svetu „s one strane“	6
Intervju, Pavlo Brajović i Bledar Bašanović (predstavnici udruženja Srba-Crnogoraca u Albaniji Morača Rozafa)	8
Intervju, Gazmend Turdiju (politički direktor Ministarstva inostranih poslova Albanije).....	12
Intervju, Piro Miša (direktor Instituta za dijalog i komunikaciju)	18
Intervju, Elsa Balauri (direktorka Albanske grupe za ljudska prava).....	22
Intervju, Besnik Mustafaj (pisac i bivši ministar inostranih poslova Albanije)	27
Intervju, Remzi Lani (izvršni direktor Albanskog instituta za medije).....	32
Intervju, Nikolin Jaka (predsednik Albanske privredne komore).....	37
Intervju, Frok Cupi (urednik dnevnih novina Agon i bivši direktor Albanske telegrafске agencije)	39
Intervju, Paskal Milo (profesor Univerziteta u Tirani i bivši ministar inostranih poslova Albanije)	44

LISTA SKRAĆENICA

Albanska telegrafska agencija – ATA

Bruto društveni proizvod – BDP

Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini - CEFTA

Evropska unija – EU

Evropska zajednica – EZ

Nedeljne informativne novine – NIN

Organizacija islamske konferencije – OIK

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju – OEBS

Oslobodilačka vojska Kosova – OVK

Partnerstvo za mir – PzM

Savet Evrope - SE

Savezna Republika Jugoslavija – SRJ

Sjedinjene Američke Države – SAD

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija – SFRJ

Severnoatlantska alijansa – NATO

Telegrafska agencija nove Jugoslavije – TANJUG

Ujedinjene nacije – UN

Srbija i Albanija – informacija o svetu „s one strane“

Odnosi između Srba i Albanaca već više od 100 godina predstavljaju jednu od ključnih neuralgičnih političkih tačaka na Balkanu. Srbi i Albanci su dva naroda koji imaju vrlo bogatu istoriju međusobnih kontakata, bliskih odnosa, savezništava ali i neprijateljstava koja seže duboko u Srednji vek. Međutim, odvajanje koje je usledilo tokom Otomanskog perioda, a zatim i potpuni raskol sa pojavom nacionalizama u XIX veku, uticao je na to da ova dva naroda u novijoj istoriji maltene po pravilu budu na suprotnim stranama. Kulturološka bliskost i značajno zajedničko istorijsko iskustvo bačeni su u zapećak pred nadirućim državnim projekcijama koje nisu dozvoljavale čak i najdobronamernijim predstavnicima elita da uspostave trajan i produktivan kontakt i saradnju. Nepoznavanje, strah, odbijanje, negacija političkih, građanskih pa čak i osnovnih ljudskih prava onom „drugom“ bile su u pojedinim momentima dominantne karakteristike vladajućih političkih diskursa u obe države.

Iako su se menjali državni okviri u kojima su Srbi i Albanci ostvarivali kontakte, centar pažnje kako javnosti tako i političara u Srbiji (Jugoslaviji) skoro je uvek bio prikovan na tačke direktnog kontakta dva naroda, pre svega na teritoriju Kosova. S druge strane, odnosi između Beograda i Tirane, kao prestonica država koje su okupljale najveći deo pripadnika oba naroda, bili su veći deo vremena zapostavljeni. Za zvanični Beograd, u jednom periodu, Albanija je predstavljala potencijalni izlaz na more i polugu za odnose sa Albancima na Kosovu. Za zvaničnu Tiranu, Srbija (Jugoslavija) je predstavljala okupatora dela albanskih teritorija i spoljnog neprijatelja broj jedan. Skoro pola veka albanske izolacije, od 1948. do 1990. godine učinile su da međusobno poznavanje bude na veoma niskom nivou. Bez ikakvih informacija o Albaniji i albanskom društvu, kako građani tako i predstavnici političkih elita Srbije, tokom poslednjih 20 godina gledali su na Albaniju i njene državljanke pre svega kroz prizmu Kosova, ugaonog kamena „novootkrivenog“ srpskog nacionalizma od kraja osamdesetih naovamo. Ali pravih informacija o unutrašnjoj dinamici, razvoju, kulturi i stremljenjima albanskog društva ili nije bilo ili nisu mogle da se probiju kroz gvozdenu zavesu koju je nametao vladajući politički diskurs u Srbiji. Može se slobodno reći, da nekog posebnog interesovanja od strane javnosti nije ni bilo, osim tokom državnog kraha u Albaniji polovinom devedesetih usled propasti piramidalnih bankarskih šema i sukoba na Kosovu koji su usledili. Slika Albanaca i Albanije je bila zabrinjavajuće jednodimenzionalna i negativna.

Tek nedavno, kada je Srbija pod uticajem (pritiskom) Evropske unije postala svesna regiona i sopstvene međuzavisnosti sa susednim državama, počelo je i sporadično interesovanje domaće javnosti za Albaniju. Sve više se govori u štampi o srpskoj manjini u ovoj državi, njihovom položaju i pravima. Postoji određeno interesovanje za privredne odnose i za uspehe u plasmanu srpskih proizvoda na tržište Albanije. Saradnja između civilnog sektora i nezavisnih medija je podignuta na znatno viši nivo. S druge strane, Albanija je država albanskog naroda koju Srbija priznaje, i sa kojom može da vodi dijalog bez većih prepreka. Ukoliko se setimo da su Srbi i Albanci dve najbrojnije etničke skupine unutar Zapadnog Balkan, otvaraju se moguće perspektive u dijalogu Beograda i Tirane. U svakom slučaju, informacija o mišljenju, stavovima i vrednostima „drugog“ je ključ za vođenje konstruktivnog dijaloga.

Svrha ove publikacije je upravo da obezbedi informaciju o elitama u Albaniji i njihovim stavovima o međusobnim odnosima sa Srbijom i Srbima. Rad koji je tim Centra za međunarodne i bezbednosne poslove započeo, uz podršku beogradske kancelarije Fridrih Ebert Fondacije, objavljivanjem analize *Srpsko-albanski odnosi – Pogled iz Srbije* sredinom 2010. godine, nastavljen je kolekcijom intervjua *Srpsko-albanski odnosi – Pogled iz Albanije*. Kandidati za intervjue birani su među pojedincima koji dolaze iz sfere političkog života, ekonomije, kulture i civilnog društva. Takođe, teme razgovora su dotakle i unutrašnju situaciju u Albaniji, kao i trenutnu poziciju ove države u regionu i Evropi. Smatramo da su i ove informacije od izuzetnog značaja za čitaoce u Srbiji. Intervjuisani su sledeći pojedinci:

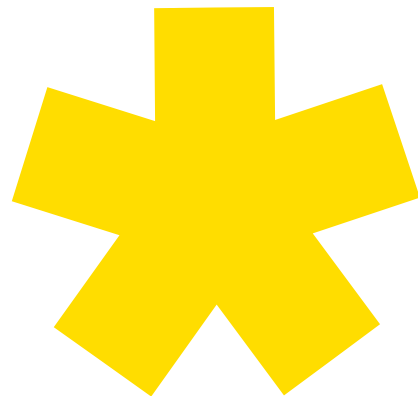
- Pavlo Brajović i Bledar Bašanović, predstavnici udruženja Srba-Crnogoraca u Albaniji *Morača Rozafa*
- Gazmend Turdiju, politički direktor Ministarstva inostranih poslova Albanije
- Piro Miša, direktor Instituta za dijalog i komunikaciju
- Elsa Balauri, direktorka Albanske grupe za ljudska prava
- Besnik Mustafaj, pisac i bivši ministar inostranih poslova Albanije
- Remzi Lani, izvršni direktor Albanskog instituta za medije
- Nikolin Jaka, predsednik Albanske privredne komore
- Frok Cupi, urednik dnevnih novina Agon i bivši direktor Albanske telegrafске agencije
- Paskal Milo, profesor Univerziteta u Tirani i bivši ministar inostranih poslova Albanije

Svi intervjui su urađeni u periodu 20-24. decembar 2010. godine u Tirani.

Mišljenja koji su izrečena u intervjuima predstavljaju isključivo stavove intervjuisanih osoba, i ne odlikavaju stavove i vrednosna opredeljenja ISAC fonda.



Brajović i Bašanović sa predsednikom Srbije Borisom Tadićem



INTERVJU, PAVLE BRAJOVIĆ¹ I BLENDAR BAŠANOVIĆ²

Kako ocenjujete današnje odnose između Srbije i Albanije?

Pavlo Brajović (dalje u tekstu **P.B.**) - Ova godina je bila izuzetno važna za nas. Smatramo da je napredak koji je ostvaren u ovom periodu veoma važan za uspostavljanje zdravih odnosa između Srbije i Albanije. Tome svedoči i vaš dolazak (ISAC Fonda) zajedno sa Fondacijom Fridrih Ebert ovde u Tiranu. To je jasan znak da saradnja ide u pozitivnom smeru. To nama ide u prilog, pošto smo mi jedna od manjina koja je najugroženija u Albaniji, i nadamo se da će nam dobri odnosi između Srbije i Albanije pomoći da očuvamo naš identitet.

Da li je bilo do sada nekih zvaničnih kontakata između Vas i državnih institucija u Albaniji?

P.B: Mi smo već u kontaktu i sa albanskim i sa srpskim državnim institucijama. Što se tiče albanskih institucija, učestvujemo u radu Komiteta za prava manjina, i saradujemo sa Direktoratom u Ministarstvu inostranih poslova Albanije. Od njih pre svega tražimo da oni preduzmu inicijative koje se tiču dobijanja prava koja su nama oduzeta. A što se tiče institucija Srbije, imamo izuzetno dobru saradnju sa Ministarstvom za dijasporu, Ministarstvom za kulturu, sa Ministarstvom prosvete smo odskora počeli. Takođe, i sa kabinetom predsednika Srbije.

Kao organizovana manjinska grupa, da li imate stalni kontakt sa predstavnicima evropskih institucija ovde u Albaniji?

P.B: Da, oni redovno dolaze da naprave izveštaje o poštovanju ljudskih prava. Otkad je Savet Evrope pokrenuo inicijativu da je Albanija obavezna da podnosi izveštaj o stanju manjina, oni su u stalnom kontaktu sa nama. Često dolaze u centralu našeg udruženja u Skadru, ili se srećemo na seminarima i konferencijama ovde u Tirani.

Kako biste opisali položaj manjinskih grupa inače u Albaniji? Zato što, koliko znam, po Ustavu Albanije, član 8. garantuje etnička i kulturna prava nacionalnih manjina ali se to očigledno ne reflektuje i na njihova politička prava?

P.B: Što se tiče institucionalnog rada države Albanije na poštovanju ljudskih i građanskih prava manjina u Albaniji, postoje samo ove dve institucije koje sam ranije pomenuo. U Komitetu za nacionalne manjine pri Vladi Albanije imamo samo jednog našeg predstavnika, ovde prisutnog Bledara Bašanovića.

To je konsultativno telo?

P.B: Jeste, bez ikakvih ovlašćenja. Postoji samo formalno pri Vladi Republike Albanije. I nema nikakvih mogućnosti da finansira mikroprojekte. Nama kao manjini potrebna je institucionalizovana pomoć države kako bi očuvali sopstveni identitet. U tom smislu bili bi veoma značajni mikroprojekti vezani za izučavanje srpskog jezika,

1 - Pavlo Brajović je predsednik udruženja srpsko-crnogorske nacionalne manjine *Morača-Rozafa* iz Skadra, Albanija.

2 - Bledar Bašanović je član Komiteta za nacionalne manjine pri Vladi Republike Albanije.

organizovanje različitih kulturnih i umetničkih manifestacija. Direktor za nacionalne manjine pri Ministarstvu za inostrane poslove nije mali što se tiče broja zaposlenih, no nema predstavnika srpsko-crnogorske nacionalne manjine koji rade u ovom telu. U lokalnoj vlasti, za Skadar i okolinu, imamo samo jednog predstavnika. Njega smo dobili uz pomoć jedne partije, koja nam je omogućila da se naš kandidat kandiduje na njenoj listi. Međutim, predstavnici te Partije ljudskih prava nisu do kraja ispoštovali prvobitni dogovor koji smo imali.

Zašto sebe nazivate srpsko-crnogorska nacionalna manjina?

Bledar Bašanović (dalje u tekstu **B.B.**). – Zato što ne želimo da dozvolimo nikom da nas razdvaja. Ima nas malo, i ne postoji razlika između nas. Otkad smo napravili udruženje devedesetih godina, otvoreni smo za pripadnike svih veroispovesti. Tako da mi nismo udruženje samo pravoslavnih Srba i Crnogoraca, ima i muslimana i katolika. Naše udruženje je, dakle, multireligiozno. Imamo i naše prijatelje ali njih ne mešamo sa stalnim članstvom u udruženju. Naše udruženje broji oko 4000 aktivnih članova.

Ali svi koji su u Vašem udruženju se izjašnjavaju kao ...

P.B: Srbi i Crnogorci iz Albanije.

Kada ste se formirali kao udruženje?

P.B: Kao kulturno udruženje Srba i Crnogoraca formalno postojimo od 1991. godine. Godine 1995. na sudu smo dobili pravo da se registrujemo kao manjinska nevladina organizacija, koja ima svoj Statut, i čiji je glavni cilj očuvanje identiteta srpsko-crnogorske manjine u Albaniji.

Da li su Srbi i Crnogorci sada zvanično priznata manjina u Albaniji?

P.B: Naš zahtev je da se usvoji zakon o nacionalnim manjinama u Albaniji koji u ovom trenutku ne postoji. Predstavnici vlasti su nam obećali da će taj zakon biti donet do 2012. godine. Nadamo se da ćemo učestvovati u procesu izrade ovog zakona, kako bi on bio što bolji. Kao manjina imamo neka formalna prava, kao što su predstavnik u Komitetu, dobijamo pozive na različite seminare i konferencije koji se tiču manjina. Trudimo se da budemo aktivni učesnici svih inicijativa koje pokreće albanska država. Ali nigde drugde nemamo pristup.

B.B: Albanska vlada je, u nekoliko navrata, prilikom izveštavanja o sprovođenju Okvirne Konvencije o zaštiti prava nacionalnih manjina, na neki način *de facto* priznala postojanje srpsko-crnogorske nacionalne manjine. Odnosno, u poslednjem izveštaju stoji da Albanija priznaje ukupno pet manjina, u koje je ubrojana i srpsko-crnogorska manjina. Tako da *de facto* priznanje postoji. Mi, s druge strane, zahtevamo da se to i *de jure* reguliše putem zakona o manjinama gde će se jasno definisati ko može da bude priznat kao manjina i koje su to manjine koje postoje u Albaniji.

Na koji način vidite buduću političku participaciju, odnosno razvoj političkih prava Srba i Crnogoraca u Albaniji? Potencijalno učešće u parlamentu, stvaranje političke stranke ili ...? Verovatno treba prvo da se promeni Ustav? Ili način izbora narodnih poslanika?

P.B: Mi smo tražili i upućivali različite zahteve Parlamentu Albanije i međunarodnim institucijama sa predstavništvima u Albaniji, a koja se tiču ostvarivanja političkih prava. Tražimo da zakonom budemo priznati kao manjina i da njime bude definisano postojanje naših predstavnika na lokalnoj vlasti, centralnoj vlasti i u administraciji. Čak u vreme komunizma smo imali našeg poslanika u parlamentu.

Vi u stvari tražite proporcionalnu zastupljenost ili pozitivnu diskriminaciju?

P.B: Pozitivnu diskriminaciju i u lokalnoj i u centralnoj vlasti. Što se tiče zastupljenosti u administraciji, policiji i sudovima tražimo da se ispoštuju preporuke iz Evropska okvirne konvencije..

Kako je geografski rasprostranjena srpsko-crnogorska manjina u Albaniji?

P.B: Dolina Vrake, odnosno okolina Skadra. Tu nas ima najviše. Tamo imamo i nekoliko crkava koje ne funkcionišu svakodnevno, dolazi pop pet do šest puta godišnje.

B.B: Ali postoji potreba za barem jednim sveštenim licem koje bi bilo stalno naseljeno.

P.B: Pokušavamo sa mitropolijom crnogorsko-primorskom da izdejstvujemo trajni boravak jednog sveštenika. Oni bi nam mogli pomoći, to je već u proceduri, mi se nadamo da će to učiniti. U Skadru takođe postoji pravoslavna crkva.

Vaše su crkve pod jurisdikcijom albanske autokefalne pravoslavne crkve?

P.B: Jeste. Ali otkad se ona otvorila, ima gotovo 14-15 godina, tu je služba samo na srpskom jeziku.

B.B: Oni su u stvari na neki način moralno više obavezni da nam obezbede sveštenodejstvo na srpskom jeziku, međutim za sada nije bilo odgovora, jedino što su nam obezbedili jeste da sveštenici iz mitropolije dolaze i za najveće praznike – Božić, Uskrs i za Svetu Trojicu.

A da se vratimo na pitanje koncentracije. Znači, uglavnom su na severu. Da li ih ima negde na jugu?

P.B: Pripadnika naše nacionalne manjine ima i u Tirani, Draču, Lešu, nešto veća koncentracija je u Fieru. Tamo postoje dva sela sa otprilike 2000 stanovnika, oni sebe smatraju Srbima, mi smo tamo kod njih otvorili kurs srpskog jezika i dosta dobro funkcioniše ove godine.

B.B: Uz pomoć ministarstva za dijasporu Republike Srbije.

Vaše udruženje je nedavno otvorilo info-centar Republike Srbije u Skadru, i započeli ste kurs srpskog jezika. Međutim, i dalje ne postoji organizovana nastava srpskog jezika u školama?

P.B: Ne, kursevi se sprovode isključivo u našem udruženju.

B.B: Albanija nema neki predviđeni fond za finansiranje posebnih projekata koji dolaze iz redova pripadnika nacionalnih manjina. Nedavno je osnovan centar za finansiranje inicijativa civilnog društva. Takođe, u Ministarstvu kulture je osnovana Kancelarija ili Direkcija za manjine, ali u suštini ništa tu nije odvojeno za posebne manjine. Znači, možemo da apliciramo koliko god želimo, ali ako tamo nemamo našeg predstavnika, ako tamo ne postoje već odvojena sredstva u fondu za manjine, mi ni na koji način ne možemo da se takmičimo sa razvojnim projektima koje predlažu Albanci.

Odnosno, tražite i kod finansiranja neku vrstu pozitivne diskriminacije?

B.B: Da, pozitivna diskriminacija. Ne volim tako da je nazovem, ali to je suština.

Da li ste tražili uvođenje nastave na maternjem jeziku u školama?

B.B: To smo mi tražili već duže vreme, od osnivanja našeg udruženja. Osnovni problem je u sledećem. Albanska država nas priznaje *de facto*. Ali, u trenutno važećim matičnim knjigama je navedeno svima da smo Albanci. Međutim naša imena i prezimena su jednokratno svima promenjena pedesetih i šezdesetih godina, a danas su uveli procedure da samo sudskim putem možete to da uvedete ponovo uz dokaze kod albanskog sudije.

Znači vi ne možete slobodno da se izjasnite kao Srbin ili Crnogorac i da u tom smislu budete priznati nego postoji neka vrsta sudske procedure?

B.B: Da, mora da se ide na sud da dokažeš da si Srbin ili Crnogorac.

A ime i prezime?

B.B: To može da se reši običnim zahtevom prema službama matičnih knjiga. Sada dolazimo do problema otvaranja škola. Šta je problem – naša deca ne mogu da dokažu da su Srbi i Crnogorci, zato što su po matičnim knjigama nasledili od nas albansku nacionalnost, odnosno od naših đedova kojima je nasilno izmenjen identitet. I sada je aktuelan izgovor da deca koja podnesu zahtev ne mogu da se školuju na srpskom jeziku zato što njima ne piše u matičnim knjigama da su Srbi i Crnogorci nego Albanci.

Hteo sam ponovo da vas pitam u vezi sa saradnjom u oblasti kulture. Koliku pomoć dobijate, koliko su institucije Republike Srbije zainteresovane da sarađuju sa vama? U našem neformalnom razgovoru ste spomenuli da Ministarstvo dijaspore i kulture rade solidan posao ali ste spomenuli i Ministarstvo unutrašnjih poslova kao veliki problem?

B.B.: U nekoliko navrata pokušali smo da uspostavimo direktni kontakt sa njima, povodom nekih problema koje imamo u vezi statusnih pitanja. Pokušali smo da se sastanemo sa ministrom unutrašnjih poslova ili njegovim zamenicima, kako bi govorili o statusnim pitanjima, sticanju državljanstva, sprovođenju zakona o državljanstvu, našem boravku u Srbiji dok važi vizni režim, ali i o drugim pitanjima. I sa čuđenjem konstatujemo da se vraćaju skoro svi zahtevi iz Albanije za sticanje državljanstva. To je veliki problem za nas. Na neki način to bi bio pokazatelj da se Srbija zalaže i brine o pripadnicima naše manjine.

S druge strane, ne bih želeo da se samo na problemima zadržavam. Imamo sjajnu saradnju sa Ministarstvom za dijasporu, oni nas finansiraju preko projekata. Finansirali su nam kurseve srpskog jezika, finansirali su nam kulturno-ekonomski info-centar sa Republikom Srbijom, oni su nam sufinansirali i osnivanje kulturno-umetničkog društva i dosta drugih projekata. Voleo bih da se zahvalim i Ministarstvu za kulturu koje takođe finansira naše projekte. Imamo odličnu saradnju i sa kabinetom predsednika Republike Srbije, konkretno sa savetnikom predsednika Republike, gospodinom Đorđevićem, ali i dalje smatramo da je to premalo, da tu ima prostora da se još dosta toga učini.

Da li mislite da srpska i crnogorska manjina u Albaniji može biti most u ekonomskoj saradnji Srbije i Albanije? Da li postoji zainteresovanost srpskih kompanija da, preko vaših kontakata, uđu na albansko tržište?

P.B.: Imali smo dosta kontakata sa nekoliko firmi iz Srbije, ali je dosad sistem za ulazak na albansko tržište išao preko Kosova. Njima su pomagali i posredovali kosovski Albanci. Kroz ove kontakte srpski privrednici su izgubili dosta vremena i novca, zbog slabe i nezdrave veze koja postoji u dosta slučajeva. Od nedavno mi želimo da obavljamo i funkciju zastupnika srpskih privrednika, da im budemo promoter u Albaniji. Spremni smo, pošto trgovina i saradnja ne pitaju za granicu. Želimo da pomognemo, da damo prave informacije procesu trgovačke ili bilo kakve druge saradnje u Albaniji. Mi smo zbog toga i formirali info-centar, koji bi trebalo da obezbedi logističku podršku.

Da li imate kontakte? Koje institucije iz Srbije sarađuju sa vašom organizacijom?

P.B.: U kontaktu smo sa Privrednom komorom. Postoji odsek Privredne komore koji je zadužen za zemlje iz okruženja i za dijasporu, koji vodi gospođa Anka Vojvodić. Ima pet-šest godina kako su počeli da se pojavljuju na sajmu u Tirani.

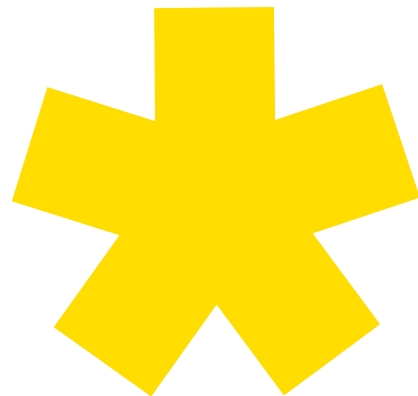
Grupa naših biznismena iz Skadra ih je nekoliko puta posetila. Pokrenulo se nešto nabolje, sada je jasno da je i ekonomska saradnja izuzetno važna. Mi smo spremni svim firmama iz Srbije da ponudimo to što možemo, imamo i kadar i sve mogućnosti da im pomognemo. Želimo da im pružimo prave informacije o privrednoj klimi i mogućnostima u Albaniji, da ne gube ni vreme ni novac sa lošim posrednicima.

Za kraj razgovora, kako ocenjujete ukidanje viza između Srbije i Albanije, odnosno ukidanje viza sa srpske strane?

P.B.: Pa vidite, mi smo to tražili već ranije. Ali ovo je bio jedan veliki korak, pošto je Albanija još pre pet-šest meseci ukinula vize za Srbe. I ovo je stvarno bio veliki korak.

B.B.: Mi smatramo da će to dosta ublažiti tenziju između dva naroda. Postoji jedno ogromno neznanje Srba o Albancima i obrnuto. Veliki doprinos će biti dat razvijanjem kulturnih, ekonomskih i drugih veza između dve zemlje.

**Deo intervjuja je objavljen u dnevnom listu Politika 11. aprila 2011. godine*



INTERVJU, GAZMEND TURDIJU³

Kako vidite trenutne odnose Republike Srbije i Republike Albanije?

G.T: Nažalost, iz prošlosti smo nasledili poteškoće u bilateralnim odnosima. Naša perspektiva je da su odnosi Srbije i Albanije ključni za regionalnu saradnju. Pored toga ovi odnosi su veoma važni za bezbednost i stabilnost regiona, jer sa dobrom saradnjom ove dve države i region će imati bolju perspektivu za dalji razvoj. Veoma sam ohrabren događajima između Srbije i Albanije u protekle dve godine. Ne pričam samo o političkim pitanjima već i o konkretnim postupcima koje su obe strane preuzele u cilju unapređenja međusobne komunikacije i saradnje. Podsetimo se da je u prvoj polovini 2010. godine, tadašnji albanski ministar spoljnih poslova, gospodin Ilir Meta, zvanično posetio Beograd. (...) Mislim da ova poseta otvara vrata za dalji razvitak. Nedavno je gospodin Meta učestvovao i na Kongresu Demokratske stranke u Beogradu, što je dokaz konkretne saradnje na političkom nivou. Postoji veliki broj sporazuma na koje se već neko vreme čeka. Revitalizovali smo neke i nadamo se da će biti završeni i da će stupiti na snagu u narednom periodu. Uspostavili smo vizne olakšice za građane Srbije tokom prethodne godine. Učinili smo to prvi put pre nekoliko godina, kada smo ukinuli vize u vreme letnjeg perioda, sa ciljem promovisanja turizma. Vlada Srbije je nedavno takođe ukinula vize albanskim državljanima. Ovo su važni i ohrabrujući potezi, i nadam se da ćemo nastaviti na ovaj način.

EVROPSKE INTEGRACIJE

Kako vidite položaj Albanije u Evropi danas, u kontekstu evropskih integracija? Za razliku od Crne Gore, Albaniji je odbijen status kandidata 2010. godine. Da li na to gledate kao na prepreku ili kao priliku za Albaniju?

G.T: Albanske vlasti su 1992. godine izjavile da evropske integracije predstavljaju strateški prioritet zemlje. Iste te godine potpisali smo prvi sporazum sa Evropskom zajednicom. Trenutno, dok čekamo status kandidata, u fazi smo kada je na snazi *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*. Ne postoje politički akteri u Albaniji koji su protiv ovog političkog cilja. Pored toga, postoji široka podrška stanovništva za naš put ka Evropi.

Po nekim anketama albansko stanovništvo je do sad identifikovalo evropske integracije sa putovanjima bez viza? Sada, od kada je Albanija na beloj šengen listi, da li mislite da će opasti podrška evropskim integracijama?

G.T: Siguran sam da će se jaka podrška nastaviti uprkos beloj Šengen listi. Ova odluka predstavlja samo jednu od dimenzija celokupnog procesa. Ne vidim je kao argument koji bi negativno uticao na osećanja Albanaca. U stvari, očigledno je da odluka kao što je ova direktno utiče na kvalitet života građana, dok ostale dimenzije koje su u toku ili su ispred nas imaju srednji ili dugoročni efekat.

3 - Gazmend Turdiju je generalni sekretar ministarstva spoljnih poslova Republike Albanije.

Znači, smatrate bezvizni režim kao određeni simbol?

G.T: Da. To je simbol koji može da pomogne, pa čak i pojača podršku Albanaca pridruženju Evropskoj uniji.

To me dovodi do pitanja o ispunjenju kriterijuma iz Kopenhagena, u odnosu na najnovije odlaganje kandidature. Možete li da prokomentarišete razloge zbog kojih se to desilo? Da li je to povezano sa političkim sukobom između Demokratske partije i Socijalističke partije?

G.T: Kao državni službenik, nemam pravo da komentarišem unutrašnju politiku. Ono što mogu da kažem jeste da želimo da dobijemo status kandidata. Odluku da se status kandidata za Albaniju odloži ne vidim kao negativnu, ali sada je još jasnije koji su uslovi za ulazak u Evropsku uniju. Nadam se da većina albanskog stanovništva ne vidi evropske integracije kao cilj po sebi, već kao način poboljšanja unutrašnjih uslova i standarda do nivoa koji bi bio kompatibilan sa EU. Dakle, iz moje perspektive, veoma sam zadovoljan kad vidim da smo domaći zadatak uradili samostalno. Postali smo kompatibilni na određenom, zahtevanom nivou.

Državljeni Srbije vide EU pre svega kao simbol boljeg života. Međutim, oni uglavnom nisu svesni nužnosti promene određenih uvreženih navika u srpskom društvu tokom procesa pridruživanja EU. Da li je slično u Albaniji?

G.T: Mislim da je ovo čest problem sa državama koje su krenule ovim putem i koje su još uvek na njemu. Ljudi su vezani za simboliku jer znaju koje su prednosti članstva u EU. No, oni uglavnom nisu adekvatno informisani šta je potrebno da bi se postigao taj cilj. Možda obični ljudi koji imaju previše privatnih obaveza nemaju dovoljno vremena da se bave detaljima o tome šta je potrebno da se uradi kako bi se postigao određeni nivo. Ne samo politički akteri, već i mediji, civilno društvo i drugi trebaju da informišu građane. Potrebno je da se građani informišu o činjenici da je naš napredak vezan za određene žrtve i troškove, koje svaka zemlja kandidat mora da snosi. Ukoliko stanovništvo nije adekvatno informisano, troškovi mogu da imaju negativan uticaj na podršku javnosti u budućnosti.

Tokom nekoliko dana u Tirani, video sam da je albansko ministarstvo spoljnih poslova dosta učestvovalo u informisanju građana o tome šta znači bela šengenska lista. Da li mislite da ste uspeli da doprete do građana sa ovom kampanjom? Da li imate neke informacije u vezi sa brojem građana koji su iskoristili šansu da izađu iz zemlje bez viza i posete zemlje EU?

G.T: Bezvizni režim je stupio na snagu 15. decembra 2010. godine. Kampanja je pokrenuta u novembru 2009. godine, što znači da više od godinu dana šaljemo poruku stanovništvu o značenju bezviznog režima. Te poruke možemo grupisati u tri različite kategorije. Prva grupa obuhvata poruke o trenutnim uslovima u državi, u vreme početka dijaloga o liberalizaciji viznog režima. Druga grupa je obuhvatala poruke o prednostima koje bi građani trebalo da očekuju od ovog procesa. A treća kategorija je obuhvatala poruke o tome šta građani ne treba da očekuju.

U početku, kampanja je bila niskog intenziteta, ali smo je od marta 2010. godine pojačali. Zvanično smo je pokrenuli u saradnji sa civilnim društvom, pre svega sa Evropskim pokretom Albanije. Pokušali smo da uključimo medije, i u štampanom i u elektronskom formatu. Ono što tokom ovih dana možete videti u Tirani je s m vrh, kruna naše cele kampanje.

Drago mi je da vidim da nije bilo velikog odliva građana, od kada je odluka stupila na snagu. To znači da su građani shvatili pravu poruku. Drugo, broj povratnika na granici je bio ograničen (zbog neispunjavanja odredbi za prelazak granice - dovoljne količine novca, osiguranja i sl.)

Kada su Srbija i Makedonija postigle ovaj status, jedna od posledica je bila da je veliki broj ljudi tražio azil u zemljama EU. Da li očekujete da se ista situacija desi i u Albaniji?

G.T: Od kada je stupila na snagu liberalizacija viznog režima, nismo imali nijedan slučaj traženja azila. Pokušali smo da izvučemo pouke od naših suseda i da ih širimo kroz našu informacionu kampanju. Čvrsto verujemo da je ceo proces počeo ne samo zbog obaveza sa samita u Solunu 2003. godine, već i zbog toga što su ove zemlje ispunile odgovarajuće zahteve. Kao prvo, to bi trebalo da bude dokaz da su ove države demokratske. U tom smislu status koji azilanti traže – status političkog izbeglice mora biti odbijen, pošto oni dolaze iz demokratskih zemalja. Drugo, ekonomski i socijalni uslovi u ovim zemljama su dostigli određeni nivo. To predstavlja određenu vrstu osiguranja da će se građani vratiti. Na osnovu ova dva uslova je pokrenut dijalog. Treće, imamo Sporazum o readmisiji koji je ranije bio potpisan od strane nekih članica EU, a sada je potpisan sa EU kao celinom. Moram da Vas uverim da smo

posvećeni primeni ovog sporazuma - svaki albanski državljanin koji je ilegalno na teritoriji zemalja koje su deo Šengenskog sporazuma, biće biti vraćen u Albaniju.

Šta se dešava sa Sporazumom o readmisiji sa Srbijom?

G.T: Počeli smo sa pregovorima o sporazumu vizne liberalizacije sa Srbijom, iako smo već ranije ukinuli vizne obaveze. Predložili smo Vladi Srbije uspostavljanje bilateralne vizne liberalizacije i ovaj predlog je sadržao Sporazum o readmisiji kao garant da ćemo poštovati sve obaveze i zaduženja prema državi-partneru i obrnuto. Pregovori su završeni za oba sporazuma, iako su bezvizni režim uvele obe države. U ovoj fazi, oba sporazuma mora da odobri parlament, pre nego što budu potpisana.

BEZBEDNOST

Albanija je jedna od dva nova člana NATO-a. Da li možete da kažete nešto više o istorijskom razvoju albanskih odnosa sa ovom alijansom i nešto o samom procesu pristupanja?

G.T: Mi ne vidimo NATO kao isključivo odbrambeni savez. Naravno, da jezgro NATO-a ostaje član 5. Vašingtonskog sporazuma⁴. Naprotiv, mi NATO, pre svega, vidimo kao klub zemalja koje dele iste vrednosti. (...) Ako proverite naša dokumenta koja se tiču bezbednosti, videćete da nismo identifikovali nijednu pretnju iz inostranstva. Naše članstvo nije bilo vođeno ozbiljnim odbrambenim brigama, tako da ne tražimo samo „kišobran“ za odbranu. Ako želite da se pridružite klubu, morate da ispunite određene uslove. Ukoliko su oni ispunjeni, to znači da je unutrašnja situacija zemlje mnogo bolja. Mislim da je Albanija prva zemlja od zemalja centralne i jugistočne Evrope, koja je zvanično iskazala želju za ulaskom u NATO. Čim je NATO kreirao mehanizme saradnje sa zemljama bivšeg Varšavskog pakta, mi smo im se pridružili u okviru Severnoatlantskog saveta za saradnju. Ovo je podignuto na viši nivo uz pomoć Evroatlantskog saveta za saradnju i Partnerstva za mir. Posle samita u Vašingtonu 1999. godine, kada je odobren *Akcion plan za članstvo* kao mehanizam za zemlje sa aspiracijom ka NATO članstvu, mi smo prihvatili učešće u ovom procesu i završili ga.

Postoji inicijativa, nazvana Jadranska povelja, koje su pokrenule tri zemlje: Makedonija, Hrvatska i Albanija, i koje se kolokvijalno nazivaju A3. Koliko je ona pomogla Albaniji na putu za članstvo u NATO?

G.T: Uradili smo to na isti način kao što su to uradile i Baltičke zemlje. Inicijativa A3 sa Makedonijom, Hrvatskom i Albanijom je bila način da se ove zemlje bolje pripreme za članstvo u NATO-u. Razmena radnog iskustva i informacija u oblasti odbrane i bezbednosti, omogućila je zajednički rad ljudi. Kao što znate, u procesu je razvoj sa A3 na A5.

Sa Bosnom i Crnom Gorom. Šta se dešava sa statusom Srbije u tom procesu?

G.T: Potpuno otvoreno i jasno smo izjavili da verujemo da je budućnost Zapadnog Balkana u Evroatlantskim integracijama, ali, naravno da je do Srbije da odluči da li želi da prati put ka NATO-u ili će zadržati isti status. Što se nas tiče, učešće Srbije u NATO-u je dobrodošlo. Dozvolite mi da Vam dam primer: Srbija je zauzela stav u pogledu članstva u NATO-u, ali postoje pozitivni znaci saradnje, čak i u neutralnom statusu. Samo pre dva meseca, organizovan je viši kurs odbrane i bezbednosti u Tirani. Prvi put je prisustvovao jedan srpski vojni oficir. Želeo bih da se ovakva praksa nastavi i nadam se da će uskoro doći vreme kada će naši oficiri otići u Beograd. Saradnja u oblasti bezbednosti i odbrane neophodna je za izgradnju poverenja i za bolju saradnju između država. Sa naše strane, garantujem da ćemo nastaviti sa otvorenom saradnjom u svim oblastima od zajedničkog interesa. U interesu nam je da uspostavimo i razvijemo saradnju, ne samo na političkom već i na ekonomskom nivou.

Da li smatrate da ispunjenje kriterijuma za članstvo u NATO-u predstavlja korak napred ka ispunjenju kriterijuma za članstvo u EU?

G.T: Naravno da postoji veza između ova dva procesa. Ali, koliko ja znam, postoje zemlje članice NATO-a koje nisu članice EU i obrnuto. Nije nužno. Sa druge strane, postoje mnoge sličnosti u preduslovima i obavezama koji moraju da se ispune. Tako da, kada ispunite uslove za jednu organizaciju, ispunili ste iste uslove za drugu organizaciju. Srbija je trenutno zainteresovana za članstvo u EU. To je dobro. Ali, sa ispunjenjem neophodnih EU uslova, Srbija bi ispunila veliki broj kriterijuma i za članstvo u NATO-u. Činjenica je da ne postoji jasna granica između ove dve organizacije. Suštinski, one predstavljaju dva kluba zemalja koje imaju iste vrednosti.

4- Klauzula o uzajamnoj pomoći zemalja članica u slučaju napada na jednu od zemalja.

Albanija je sada NATO članica preko godinu dana. Pre pristupanja, postoje razne cost-benefit analize i članstvo u NATO-u uglavnom kao posledicu ima veći priliv direktnih stranih investicija. Da li se ovo isto desilo sa Albanijom? Koji je bio efekat svetske ekonomske krize?

G.T: Bojim se da je članstvo došlo u nezgodnom periodu kada govorimo o ekonomiji. Situacija za investiranje je bila jako loša. Mi smo osetili veće interesovanje za direktne strane investicije, ali to nije materijalizovano u brojkama koje smo očekivali i želeli, upravo zbog globalne finansijske krize. Međutim, postoji velika promena u prilivu nabolje, kada poredimo sa prethodnim periodom. Investitori pokazuju više poverenja, a sada imamo i garancije bezbednosti.

Da li mi možete reći nešto više o participaciji Albanije u mirovnim misijama?

G.T: Mi učestvujemo u nekoliko mirovnih misija. Neke od njih su povezane sa NATO-om. Najvažnija je naša participacija u Avganistanu, gde smo prisutni sa preko 300 pripadnika vojske. Poslali smo mali tim medicinara i hitne pomoći. Imamo sistem podrške i trupe za borbu (oko 60 vojnika), tako da smo, po mom mišljenju, pokrili sve oblasti.

Što se tiče mirovnih misija UN, prisutni smo u Somaliji, gde se nalaze i francuske trupe. Pored toga, nalazimo se i u Iraku, kao deo Koalicije voljnih. Hteli smo da pokažemo našim partnerima da želimo da preuzmemo odgovornost. Naravno da je naš doprinos skroman i da ne dovodi do velikih promena. Ipak, potrebno je i važno za zemlju da pokaže koliko je voljna da bude deo rešenja i da radi sve što je u njenoj mogućnosti - u sva tri okvira.

Da li je učešće u ovim operacijama pomoglo u menjanju ugleda zemlje u međunarodnim odnosima?

G.T: Naravno. Kada ste deo mirovnih misija, preuzimate odgovornost u oblastima koje prevazilaze državne direktne interese. Verujem da to predstavlja znak zrelosti.

Albanija je zemlja sa visokim procentom muslimana. U devedesetim godinama postala je član Organizacije islamske konferencije (OIK). Albanija je jedina evropska zemlja (ukoliko ne računamo Tursku) koja je članica ove organizacije. Kako to utiče na vaše aspiracije ka članstvu u EU, kao i na članstvo u NATO-u? Kako je to u saglasnosti i sa Vašom ulogom u Iraku i Avganistanu?

G.T: Veoma sam srećan što ste mi postavili ovo pitanje. Tokom dužeg perioda imali smo status posmatrača, koji je unapređen u status punopravnog člana. Međutim, prelazak u ovaj status Parlament Albanije još uvek nije ratifikovao. Naša participacija u OIK nije kontradiktorna sa procesom evropskih integracija, zato što verujemo da možemo da budemo neka vrsta mosta. Radimo na tome. Sa druge strane, naglasili smo da je Albanija sekularna zemlja sa tri glavne religijske grupe. Mi živimo u miru jedni sa drugima i pokušavamo da doprinesemo miru van naših granica, tako da za nas nema kontradiktornosti. Ukoliko pogledamo podatke o verskim uverenjima (sledeće godine će biti popis, tako da ćemo tada imati precizne podatke), 70% stanovništva su muslimani, 12% rimokatolici, 18% pravoslavci. Naravno, ovo su stari podaci (od pre II svetskog rata) i verovatno netačni. Naravno, da postoji određen broj ateista. Ne znamo njihov tačan broj, kao ni tačan broj agnostika. Ali, pošto smo zemlja sa velikim brojem muslimana, doneta je odluka da učestvujemo u OIK, kako bi zaštitili istorijsko nasleđe zemlje.

Čuo sam, mada je to neproverena informacija, da je EU tražila od Albanije da napusti OIK.

G.T: To nije tačno i nije bio deo pregovora između Albanije i EU. Tokom debate u Evropskom parlamentu (EP) u septembru 2010. godine, kada se diskutovalo o predlogu komisije EU o viznoj liberalizaciji, dva evro-deputata iz Holandije (deputati ekstremne desne partije) predložili su da EP zvanično zahteva od Albanije povlačenje iz OIK-e. Želeo bih da podvučem da je jedan od njih izjavio da se u Albaniji ne upravlja po ustavu već po šerijatskom zakonu. Takav zaključak je potpuno besmislen. Zvaničan stav većine deputata EP je da Albanija može da pruži doprinos EU svojim angažovanjem kroz OIK.

Biću slobodan da izađem iz okvira predviđenih pitanja. Kako komentarišete trenutnu ulogu Turske u regionu i uticaj nove turske spoljne politike na Zapadnom Balkanu? Tursku smo videli kao prilično aktivnog aktera u 2010. godini u posredovanju između zemalja zapadnog Balkana, posebno između Bosne i Srbije. Sa druge strane, nova vlada Turske je vrlo često bila optuživana za neootomanske aspiracije.

G.T: Voleo bih da citiram ministra Davutoglu⁵, koji je rekao da oni žele „nula problema“ sa susedima. Naravno da Turska, kao veoma važan regionalni akter, pokušava da ponovo uspostavi svoju ulogu u regionu. Ukoliko žele da daju doprinos u posredovanju između zemalja koje imaju probleme, više je nego dobrodošla. Neootomanske aspiracije nas ne interesuju, zbog toga što smo bliži ulasku u EU i spremni smo da damo doprinos kao NATO član. Turska je za nas veoma važan partner pošto imamo mnogo toga zajedničkog kroz istoriju, još od vremena kada smo bili pod Otomanskim carstvom. To nije najsrećniji deo naše istorije, no, ipak imamo mnogo toga zajedničkog.

REGIONALNA SARADNJA

Brisel smatra da regionalna saradnja predstavlja jedan od ključnih uslova za moguće članstvo u EU. Kakva je pozicija Albanije u pogledu novih regionalnih inicijativa- Centralnoevropskog ugovora o slobodnoj trgovini (CEFTA), Energetskoj zajednici, Transportnoj zajednici? Za Srbiju su efekti CEFTA sporazuma vrlo pozitivni.

G.T: Što se tiče CEFTA sporazuma, njega je prvi put predložio albanski premijer 2004. godine u Berlinu. Tako, da mi veoma podržavamo ovakve inicijative.

Da li smatrate da zemlje Balkana mogu da oforme strateško partnerstvo na osnovu Višegradske grupe zemalja? Da li je moguće formirati takvo partnerstvo u predelu Zapadnog Balkana, koje bi se kasnije razvijalo u okviru redova EU?

G.T: Podržavamo takav stav. Bilo bi pozitivno za sve nas i bila bi dobra vežba pred ulazak u EU. Potrebno je naglasiti da regionalna saradnja, čak i ako je razvijemo i ojačamo, ne predstavlja alternativu za EU. To je proces pripreme za evropske integracije. Spremnost smo da uradimo sve kako bi nastavili ovaj proces. Ovaj region je nasledio mnogo nerešenih problema iz prošlosti, i to će biti jako teško prevazići. Sa boljom saradnjom ćemo brže prevazići naše loše nasleđe. Trebalo bi da gledamo ka budućnosti bez ograničenja u uspostavljanju regionalnih inicijativa.

SRBIJA I ALBANIJA - BILATERALNI ODNOSI

Za vreme otvaranja Evrope i rušenja Berlinskog zida, Jugoslavija se našla u ruševinama. U to vreme Albanija je, po prvi put, priznala Kosovo. Desilo se to nakon Kačaničke skupštine 1991. godine.

G.T: To je bio politički akt, ali bez direktnih implikacija zato što tada nismo mogli da promenimo status Kosova. Ako mislite na razloge, treba da se osvrnemo na odnos Albanije sa međunarodnim institucijama i sa Komisijom za ljudska prava u Ženevi 1994. godine. Tada je Albanija podržala rezoluciju protiv SR Jugoslavije za kršenje ljudskih prava nad kosovskim Albancima. Članovi parlamenta su se iz istih razloga 1991. godine odlučili na rezoluciju o priznanju nezavisnosti Kosova. Albanija je problem Kosova sagledala u okviru ljudskih prava i zbog toga smo podržali proglašenu nezavisnost.

Ali Sali Beriša je, kada je prvi put postao predsednik Albanije, podržao stvaranje Republike Kosova.

G.T: To je bilo pre nego što je postao predsednik u maju 1992. godine. Vi pričate o događajima iz 1991. godine. Postojala je konfuzija oko deklaracije zbog toga što je došlo do promena u vođstvu. Govorim o institucijama u Albaniji. Naravno da smo priznali Kosovo kao posledicu odluka skupštine u Kačaniku. Albanija je i kasnije pratila situaciju oko kršenja ljudskih prava na Kosovu, zajedno sa međunarodnim organizacijama. Kada je došlo do eskalacije sukoba, Albanija je pozvala partnere kako bi se konsultovali na osnovu člana 8. Okvirnog dokumenta Partnerstva za mir (Framework Document). To nije isto kao u članu 5 Vašingtonskog ugovora, međutim, član 8 Okvirnog dokumenta mu je sličan u smislu da sadrži mehanizme za konsultacije država partnera sa NATO-om, ukoliko situaciju vide kao ozbiljnu pretnju po bezbednost. Konsultacije sa NATO-om održane su na sastanku u Briselu 1999. godine. Naš tadašnji ministar spoljnih poslova i naš tim konsultovali su se sa NATO-om i izrazili svoju zabrinutost za eskalaciju situacije na Kosovu. Mislim da je to bio prvi korak koji je doveo do uključivanja NATO-a, što je na kraju rezultiralo bombardovanjem. Tako da je, od početka 1992. godine do 1999. godine, naša pozicija evoluirala iz okvira ljudskih prava ka podršci nezavisnosti kao mogućem rešenju. Vremenom smo uvideli da nezavisnost predstavlja jedino održivo rešenje za uspostavljanje bezbednosti i stabilnosti u regionu.

U okviru sadašnjih granica, kao što znate, Badinterova komisija je samo republikama u Jugoslaviji dala pravo na secesiju, a ne i autonomnim pokrajinama. U tom smislu, Kosovo nije imalo pravo da proglati

5 - Ahmet Davutoğlu ministar spoljnih poslova Republike Turske

svoju nezavisnost. Sada možemo videti da je sever Kosova možda u sličnoj situaciji kao što je Kosovo bilo devedesetih godina. Postoji mnogo glasova koji ukazuju na to da je podela Kosova zapravo jedino izvodljivo rešenje.

G.T: Mogli bismo da i dalje pričamo o tome, ali neće doći do promena granica. Kada govorimo o Badinterovoj komisiji i pitanju statusa Kosova, za Albaniju je najvažnije savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde koje je doneseno na zahtev Srbije.

Ali Međunarodni sud pravde je doneo odluku da je Skupština Kosova imala pravo da donese deklaraciju o nezavisnosti, ali se nije eksplicitno odredila prema pravu na secesiju.

G.T: To pitanje je formulisala Vlada Srbije. Ova diskusija neće trajati večno, ali tačno je da postoje problemi koji utiču na bilateralne odnose i regionalnu saradnju. Smatramo da je nezavisnost Kosova, pogotovo nakon savetodavnog mišljenja, završeno poglavlje. Ukoliko krenemo da ponovo diskutujemo granice u regionu, ko zna dokle ćemo stići. Sećam se da smo posle proglašenja nezavisnosti kreirali zvaničnu izjavu u kojoj smo predložili dve stvari. Prilikom pisanja izjave smo pazili na reči koje ćemo koristiti. Prvo, nezavisnost Kosova je finalni akt nasilnog raspada SFRJ. Drugo, priznanje nezavisnosti Kosova predstavlja formalizaciju prekrajanja granica na Balkanu. Tako da je za nas ovo pitanje završeno. Pitanja razmene teritorije ili odvajanja severnog dela Mitrovice, protivna su principima Kontakt grupe. Drugo, dozvolite mi da Vam postavim pitanje: Ukoliko želite da zaštitite Srbe na Kosovu, da li je to rešenje? Srpska manjina je svuda po teritoriji Kosova i razdvajanje ne bi bilo krajnje rešenje srpsko-albanskih problema. Oni će i dalje ostati tamo, tako da se postavlja pitanje da li se radi o teritoriji ili o ljudima? Što se tiče severa Kosova, tačno je da je situacija krajnje neprijatna, ali ukoliko opet otvorimo pitanje granica, šta će se desiti sa Makedonijom?

Da, ali granice su već promenjene sa Kosovom. Iako je ovaj problem još uvek otvoren, vidimo da ne postoje realne implikacije problema na terenu Balkana.

G.T: Postoji škola mišljenja koja tvrdi da je Kosovo u skladu sa ustavom Savezne Republike Srbije imalo pravo da proglasi nezavisnost. Međutim, druga škola veruje da ne postoji legalni proces secesije koji bi dao pravo Srbiji da bude naslednik bivše Jugoslavije, već je ona jedna od republika.

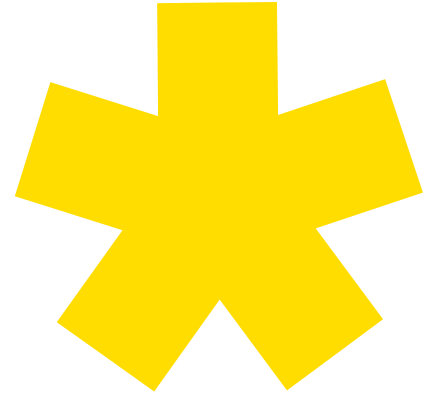
Ali, u skladu sa Federalnim ustavom iz 1974. godine, Kosovo je definisano kao pokrajina Srbije, kao integralni deo, iako je imala prava skoro kao jedna od republika.

G.T: Da, ovo je tačno, ali ukoliko nastavimo sa debatom, nećemo nikad doći do kraja. Ponovo ću da spomenem mišljenje iz Međunarodnog suda i verujem da su oni uzeli u razmatranje sve što je bilo na stolu. Vlada Srbije je imala mogućnost da predstavi svoje argumente u Hagu. Sada smo dobili mišljenje i moramo da ga poštujemo. Nezavisnost Kosova je u našim očima jedino moguće rešenje. Sva ostala rešenja su mogla da budu gora nego ovo. Pokušali smo da prenesemo poruku Beogradu da Kosovo nije bilateralan problem Beograda i Tirane. Kosovo je problem koji ide dalje od bilateralnih odnosa i ne sme da spreči ili ometa buduću saradnju.

Moje poslednje pitanje je u vezi sa najnovijim problemima u okviru srpsko-albanskih odnosa, a koji se tiču učešća OVK i Hašima Tačija u ubijanju i trgovini ljudskim organima. Da li imate neki komentar? Ovo nije novo pitanje, ali skorašnja reakcija albanskog premijera⁶ je bila ishitrena.

G.T: Deklaracija premijera je zvanična pozicija Vlade Republike Albanije. Ukoliko želite moje privatno mišljenje, ono se sastoji iz dve dimenzije. Prva dimenzija jeste da, kao što ste već spomenuli, to nije novo pitanje. Postojala je istraga koju je vodila Karla del Ponte i nisu postojali dokazi koji bi podržali ove optužbe. Mi smo pružili kompletnu saradnju i podršku. Nacrt izveštaja Dika Martija ne prikazuje dokaze. Verujem da je potrebno izneti dokaze i nisam siguran kakvi će rezultati biti nakon debate oko izveštaja. Srpski tužitelji su pokušali da pokrenu istragu i imali su sastanak u Tirani. Naš stav je da je došlo do istrage, ali da nisu pronađeni nikakvi dokazi i da srpski tužiocima nemaju nadležnost na teritoriji Albanije. Otvoreni smo za sve međunarodne istrage, ali ukoliko njih ne sprovodi Srbija. Ne možemo to dozvoliti, kao što ni albanski tužiocima ne mogu da istražuju na teritoriji Srbije. Otvoreni smo za maksimalnu saradnju sa međunarodnim telima. Pošto dokazi nisu pronađeni, mi smatramo ovo pitanje završenim. Moje mišljenje je, i za mene je jako teško da u to poverujem, da neko u zabačenom delu sveta bez odgovarajuće infrastrukture, vode, struje i sličnog, može da izvrši takve medicinske zahvate.

⁶ - Misli se na prvu reakciju premijera Salija Beriše na izveštaj Dika Martija kada je odbacio optužbe iznete u tom izveštaju, a sam izveštaj nazvao lažnim Vidi <http://www.smedia.rs/vesti/52154/Hasim-Taci-Zuta-kuca-trgovina-ljudima-Sali-Berisa-Izvestaj-Martija-je-lazan.html>



INTERVJU, PIRO MIŠA⁷

Kako danas vidite odnos između Republike Srbije i Republike Albanije?

P.M: Ovo su komplikovani odnosi zato što između nas uvek „visi“ pitanje Kosova o kome obe strane imaju različite stavove. Ipak, verujem da je došlo do velikog napretka. Nalazimo se u novoj fazi i dolazi do razvoja novih perspektiva, pre svega političkih. Nekoliko albanskih zvaničnika je posetilo Srbiju, čuju se glasovi da će uskoro i predsednik Boris Tadić doći u posetu. Smatram da je javno mnjenje veoma dobro prihvatilo ovakvu političku razmenu.

Tokom poslednje decenije povećao se broj Albanaca koji idu u Srbiju, i obrnuto. Što se tiče kulture, određen broj srpskih knjiga preveden je na albanski jezik, na televiziji puštaju srpske filmove, od Emira Kusturice do Gorana Paskaljevića. Važno je spomenuti i prisustvo srpske ekonomije u Albaniji – pre svih Euromax lanac supermarketa⁸, gde se može pronaći veliki broj srpskih prehrambenih proizvoda koje ranije niste mogli kupiti.

Veoma su važne reči gospodina Mete, da dva naroda treba da gledaju svoju budućnost, a ne svoju prošlost. Obe strane treba da se suprotstave prošlosti izvan stereotipa i klišeja. U ovom trenutku veoma je važno gledati u budućnost, pre svega kroz evropske integracija koji su zajednička sudbina obe države.

Da li mislite da su evropske integracije ključ za pomirenje? Kičma evropskih integracija je bilo unapređenje odnosa dva bivša neprijatelja - Francuske i Nemačke, nakon tri strašna rata. Oni su pokušavali da formiraju mostove sami, dok se u slučaju Srbije i Albanije stiče utisak da se to radi pod pritiskom stranih zemalja. Koje je Vaše mišljenje?

P.M: Ne slažem se u potpunosti sa Vama. (...) Mislim da je albansko društvo danas otvorenije da uči više o Srbiji i da prihvati Srbe, nego što je to slučaj u Srbiji. Ne govorim o elitama, već o opštoj populaciji. Zapanjila me je činjenica da je u Srbiji nemoguće pronaći knjige Ismaila Kadare, čuvenog albanskog pisca, čije knjige su prevedene na mnoge jezike. Srbija je danas možda jedina zemlja u Evropi gde ne možete pronaći knjige ovog pisca. Ivo Andrić, koji je u svoje vreme pisao protiv Albanaca, veoma je dobro prihvaćen u Albaniji. Njegovi pojedini stavovi ne mogu biti razlog da se ne objave njegova dela. Izdavač njegovih knjiga je veoma dobro prihvaćen - na poslednjem sajmu knjiga u Tirani, knjige ovog izdavača bile su najprodavanije.

Ljudi su radoznali – osnovne dve karakteristike Albanaca iz Albanije su radoznalost i pragmatizam. Albanci shvataju da mi živimo u istom regionu i da moramo da gradimo mostove saradnje. Ne možemo da živimo u izolaciji. Albanci imaju kompleks da sebe vide kao izolovano ostrvo i mislim da je to pozitivno, jer upravo zbog duge izolacije osećaju potrebu da grade mostove. Zato ovde, među običnim ljudima, ne postoji osećanje neprijateljstva. Naravno da postoje klišeji i stereotipi. Ali, na primer, Albanci su obožavaoci srpskog fudbala i vole ga. Oni ne mešaju politiku sa uobičajenim stvarima.

Dakle, u suštini mislite da su Srbi mnogo bolje prihvaćeni u nezvaničnom diskursu nego u zvaničnom?

⁷ - Piro Miša je direktor Albanskog insituta za dijalog i komunikaciju.

⁸ - U vlasništvu kompanije Delta.

P.M: Mislim da je jednako. U zvaničnom diskursu odnos je sve bolji. Naravno, moram da ponovim da i dalje postoje neki problemi u vezi sa Kosovom koje ne možemo izbeći. Problem postoji, relevantan je i postoje različita mišljenja, ali bar postoji svest o tome kod svih važnih političara i političkih snaga. Sa izuzetkom određenih malih partija, najmanje tri velike partije dele ovakvo razmišljanje, uključujući i partije u vladi. Gospodin Meta⁹, dok je bio ministar spoljnih poslova, bio je veoma aktivan u ovoj oblasti. Sada je gospodin Meta kao zamenik premijera¹⁰ i dalje ostao prisutan u opoziciji. Albanija i Srbija moraju da poboljšaju odnose, zato što ne postoji nijedan drugi put ka budućnosti. Naravno kada ovo kažem, potrebna je i solidarnost sa Kosovom, kao i prihvatanje Kosova kao realnosti.

Neka istraživanja javnog mnjenja govore da su Albanci mnogo otvoreniji prema EU i zapadnim zemljama, nego prema zemljama regiona.

P.M: Pre svega, veoma sam skeptičan kada govorimo o istraživanjima javnog mnjenja. Ta istraživanja uvek zavise od načina na koji postavite pitanja. (...). Mali broj ljudi veruje u tačnost političkog javnog mnjenja. Zavisi od toga ko ga radi, koliko je profesionalno, u koju svrhu se radi i da li je cilj prikupljanje tačnih podataka ili samo zarada. Ako se vratim na svoj prethodni odgovor – postoje dve dimenzije. Postoji otvoreni problem Kosova ali istovremeno postoji i svest Albanaca o potrebi izgradnje mostova. Sad, u zavisnosti na koji način se postavi pitanje, recimo o srpsko-albanskim odnosima, u odgovoru će dominirati jedna od ove dve dimenzije (...)
Ako govorimo o odnosu prema Zapadu, treba spomenuti mit o EU. Već dvadeset godina ovaj veliki mit dominira u Albaniji u kome EU predstavlja nešto apstraktno. Evropa je tamo negde i predstavlja obećanje za nešto bolje. Amerika je viđena kao veliki zaštitnik Albanaca. Ali ovo su samo mitovi. Ljudi su svesni da žive u ovom regionu, i uglavnom ne prave razlike između suseda. (...)

Kakvi su odnosi sa ostalim državama nastalim na ruševinama Jugoslavije – Hrvatskoj, Bosni, Crnoj Gori?

P.M: Sa Crnom Gorom odnosi su jako dobri. Ovo dokazuje da istorija može da se prevaziđe. (...) Dobri odnosi sa Crnom Gorom traju još od devedesetih godina. Crna Gora je jedna prvih zemalja u koju su Albanci mogli da putuju bez viza. Veliki broj ljudi putuje u Crnu Goru na odmor. Prisutan i ljudski faktor. Ako odete u oblast Skadra videćete da postoji zajedničko istorijsko nasleđe i možete biti prijatno iznenađeni. Skadar je duže vreme bio predmet spora između Crne Gore i Albanije. Ljudi iz Skadra sada saraduju sa Crnogorcima i apsolutno ne postoje nikakvi razlozi zbog kojih bi Crnogorce smatrali neprijateljima. Elite koriste mitove i čine ih relevantnim kako bi ostvarili konkretne ciljeve. (...) U slučaju Crne Gore, mislim da političari izbegavaju ovakav put, i to iz praktičnih razloga. Od početka devedesetih Beriša je pokušao da napravi razliku između Srbije i Crne Gore. Što se tiče Hrvatske i Bosne, ne postoji realna povezanost. Oni su predaleko. Naravno, prema Bosancima osećamo simpatiju. Međutim, za Albanca bi bilo mnogo lakše da npr. ode u London nego u Bosnu. Do skora nismo imali ni diplomatskog predstavnika u Bosni, ona nije sused i mi nemamo puno toga da ponudimo jedni drugima. Bosna ili Hrvatska predstavljaju nešto apstraktno. Ljudi su počeli da odlaze u te zemlje, zato što je npr. Hrvatska u vreme turističke sezone ukinula vize za Albance.

Kako vidite odnose između Albanije i Srbije u oblasti kulture? Kultura se ponekad posmatra kao jedna od ključnih poluga za pomirenje i međusobnog razumevanja.

P.M: Kultura i informisanje su veoma bitni. Obični ljudi, i u Tirani i u Beogradu, preokupirani su svojim dnevnim problemima, tako da ljudi imaju druge prioritete o kojima razmišljaju. Uglavnom razmišljaju o poboljšanju svog života, a upravo je to ono što EU nudi. Tako da obični ljudi ne misle mnogo o svojim susedima, pre svega zato što ne mogu puno da dobiju od njih. Tačne informacije u medijima i razmena kulturnih sadržaja su od ključnog značaja za borbu protiv stereotipa. Stereotipi mogu da se promene ukoliko postoje drugi izvori informacija. Svako društvo je kompleksno, uključujući i Srbiju i Albaniju, i ne može se posmatrati u crno-belim slikama. Vreme je za otvorenu kulturu, kulturu ljudskih kontakata, pogotovo između mladih ljudi. Postoje projekti koji privlače veći broj ljudi kao što su: filmovi, knjige itd. Ali sve ostaje u uskim, kosmopolitskim krugovima. Problem nije samo sa elitom, već sa kompletnim društvom.

Da, ali kako da dođemo do širih slojeva društva? Kako premostiti blokade koje postoje u glavama običnih ljudi?

9 - Ilir Meta, Ministar spoljnih poslova Albanije 2002-2003 i 2009-2010; Premijer Albanije 1999-2002

10 - Podneo ostavku zbog optužbi za korupciju krajem 2010. godine.

P.M: Informacije su ključ. Na primer, moje mišljenje je da Albanci znaju mnogo više o Srbiji i da su otvoreniji prema srpskoj kulturi i njenim proizvodima, nego što Srbi znaju o Albancima i albanskoj kulturi.

Mislim da postoje tri načina da se prenese informacija. Prvi podrazumeva rad elite preko projekata, bez iluzija da mogu činiti čuda, ali postepeno oni menjaju situaciju. Drugi način se odnosi na prisustvo medija koji su izuzetno važni. Ako možete uključiti medije, pre svega glavne državne medije, onda je moguće probuditi radoznalost. Treće, veći obim poslovnih veza može da pomogne. Euromax, koji je jedan od najvećih lanaca supermarketa u Albaniji, predstavlja dobar primer. Ovaj lanac prodaje srpske proizvoda koje ranije niste mogli da nađete u Albaniji. Male stvari mogu dovesti do promena. Ne postoje magična rešenja. I na kraju, i političari imaju svoje uloge, jer čak i javne posete političara pokazuju da ove dve zemlje nisu neprijatelji.

Da li mislite da formiranje otvorenije saradnje između srpskih i albanskih političara može da pomogne ovom procesu? Pogotovo oko pitanja Kosova? Da li ovi kontakti mogu da služe kao most između dve suprotstavljene strane, pogotovo ako imamo na umu da su Albanci iz Albanije mnogo više prihvaćeni nego Albanci sa Kosova? Ovo prihvatanje raste kada se čuje da postoje hrišćanski, katolički ili pravoslavni Albanci.

P.M: Zaista se nadam. Albanija je mnogo više kompleksna nego što se vidi na prvi pogled. Religija nije toliko važna u Albaniji, većina ljudi ne mari za religiju. Moj najbolji prijatelj je musliman, njegova žena je pravoslavne vere, a ćerka je odlučila da bude katolkinja jer živi u Španiji. Ovde čak postoji neka vrsta postmodernističkog društva. Religija nije relevantna, a na tu činjenicu je pre svega uticao istorijski razvoj. Mislim da ljudi u Srbiji generalno nisu upoznati sa istorijom Albanije i Albanaca. Na primer, 1924. godine premijer Albanije je bio Fan Noli, koji je bio pravoslavni episkop. Uklonjen je intervencijom Jugoslavije. Uz podršku Jugoslavije, muslimanski kralj Zog je došao na vlast. Ovaj primer pokazuje da religija nije toliko važna muslimanima u Albaniji. Naravno, uvek postoje neke manjinske grupe, ali to ne daje osnov za generalizaciju.

Albanija je kompleksno društvo, puno izazova, društvo koje pokušava da se modernizuje. Albanija je tipična balkanska zemlja, samo sa nekim ekstremnim problemima. Ali postoje i mnoge sličnosti. Nedavno je objavljena knjiga nemačkog autora o srednjem veku koji je pisao o etničkom spajanju Srba i Albanaca u nekim delovima. Istorija je jedna i ista, i nacionalizam je iskoristio jedan deo istorije kao sredstvo za ostvarenje ciljeva. Ranije su mnogi ljudi znali da su njihovi preci bili ili Srbi ili Albanci. Karađorđevići su, na primer, mešanog porekla, i od Srba i Albanaca.

Informacije o tome su retke - zanima me gde ste ih dobili? Bilo bi veoma šokantno za prosečnog Srbina da sazna da su neki od predaka jedne od najpoznatijih srpskih porodica bili albanskog porekla.

P.M: Nisam ekspert za to pitanje, ali sam čitao neke zapadne autore. Jedan švajcarski pisac napisao je knjigu o Venecijanskoj Albaniji (radio je u arhivama Venecije i Dubrovnika) i njegovo istraživanje svedoči o prelivanju stanovništva, pogotovu na granici.

Što se tiče Karađorđevog porekla, ono je balkansko. Na primer, Borislav Pekić je u jednom od svojih romana, *Zlatno runo*, pokazao da su preci njegove majke iz Voskopoje u Albaniji. Ljudi su tada mogli da se slobodno kreću, jer su bili deo velikog carstva.

Objavio sam knjigu pod nazivom *Da li možemo da izbegnemo zatvor istorije - Šta znači biti Albanac danas*, u kojoj sam pokušao da dekonstruišem neke od dominantnih mitova. (...) Mladi su pokazali veliko interesovanje za ovu knjigu. Prvenstveno zbog toga što je dominantno tumačenje istorije bilo nametnuto za vreme komunizma, tako da postoji veliko interesovanje da se sazna što više.

Koje je Vaše viđenje pitanja Kosova i koje su perspektive? Ostaje li i dalje zatvoreno uprkos svim priznanjima?

P.M: Mislim da je to nepovratan proces. Nemoguće je misliti da će Kosovo ponovo postati deo Srbije, čak i ako neko donese takvu odluku. Srbija ne može da priušti takav problem. Kada imate dva miliona ljudi koji su protiv države, onda problem postaje veliki. Realnost se mora prihvatiti i ja znam da je to teško. Situacija je mogla da bude i drugačija, ali ne bih ulazio u tu retrospektivu.

Šta je ispred nas, na kraju tunela?

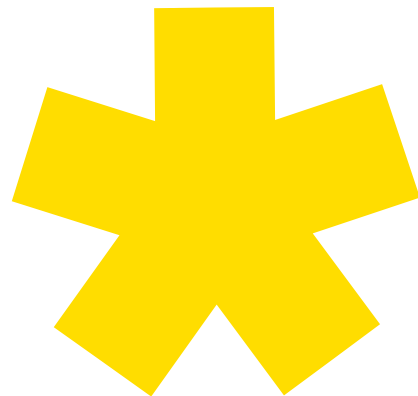
P.M: Ne znam, Kosovo je vrlo je malo i vrlo siromašno. Ono je u procesu konsolidacije i izgradnje države, za koju je njihova elita zainteresovana zato što elita želi da ima svoju sopstvenu državu. (...) Obični ljudi vide Albaniju kao cilj, ali to je potpuno drugačija priča kod elite. Niko ne može predvideti šta bi se moglo desiti u dalekoj

budućnosti. Velika Albanija nije realna opcija. Ipak, postoji partija Albina Kurtija, *Samoopredeljenje*, koja je prva izašla sa platformom Velike Albanije i na osnovu nje dobila dosta glasova. Njihov diskurs je veoma antievropski, antizapadnjački. Ipak, za ljude je najveći problem ekonomija.

Da li mislite da je budućnost Kosova vezana za eventualno srpsko priznavanje nezavisnosti?

P.M: Ne, zato što to zahteva vreme. Srpski političari prvo moraju da prihvate neku vrstu odgovornosti koju su pokazali prema Hrvatskoj i Bosni. Pre svega zato što je politika Miloševića bila totalno nerealna i što je pokušavala da protera svo albansko stanovništvo sa Kosova. Ali to će oduzeti vreme, i ja ne mogu da verujem da bi budućnost Kosova mogla da zavisi od Srbije. Ona zavisi pre svega od kosovske elite.

Ali ključ za konačno pomirenje je u rukama Evropske unije. Bilo bi kontraproduktivno za građane Kosova da budu u potpunosti izolovani. Tada, naravno, pritisak mora biti stavljen na obe strane kako bi se normalizovali odnosi. Ne tvrdim da bi ovi odnosi bili idealni, jer sećanje se ne može lako izbrisati.



INTERVJU, ELSA BALAURI¹¹

Kako se danas u Albaniji gleda na pitanje nacionalnih manjina?

E.B: Pitanje manjina nije na listi političkih prioriteta u Albaniji, ali se nadam da će uskoro biti. Građani Albanije nisu svesni i nemaju dovoljna znanja o postojanju manjina u Albaniji. (...) Ranije su zvanično bile priznate samo dve grupe manjina - Grci i Makedonci. Ljudi su znali za još jednu manjinu koju smo mi nazivali, pre raspada Jugoslavije, srpsko-hrvatska. Međutim ljudi nisu bili svesni ostalih zajednica koje nisu imale matičnu zemlju kao što su: Vlasi, Romi, Bošnjaci itd. Samo su znali da su to ljudi koji govore različitim jezikom od Albanaca, ali nisu percipirali da država ima određene obaveze i prema ovim zajednicama.

Vlasi i Grci su oduvek bili veoma prisutni i aktivni. Što se ostalih tiče, i dalje ostaje problem odnosa države prema njima. Vlasi traže od države da ih prizna kao manjinu, ali država ne želi to da uradi. Nezvanično, državni službenik će reći: „Da li znate koliko ima Vlaha? Ukoliko ih priznamo, koliko će Albanaca ostati?“ Ne razumeju da je identitet kompleksna stvar i da biti Vlah isključuje da se ta osoba istovremeno oseća i kao Albanac. Velika je greška ne priznati ih kao manjinu - ti ljudi će otići u druga mesta, u druge države, samo da bi preživeli.

Pitanje identiteta je kao svuda na Balkanu ključno?

E.B: Problem identiteta postoji svuda. Objasniću Vam ga na primeru Vlaha u Albaniji. Vlasi koji su živeli u središnjem delu Albanije, Tirani i Draču, su zadržali svoj identitet i jezik zato što su bili okruženi muslimanskom populacijom. Međutim, u drugim oblastima kao što je Korča, Vlasi nisu brinuli o svom identitetu zato što su bili okruženi pravoslavnom populacijom. Tako da se desila neka vrsta voljne asimilacije.

Ipak Vlasi imaju dobre odnose sa Albancima. U Tirani su imali prvu zajedničku Aromunsku crkvu, koja je bila situirana pored veštačkog jezera. Kasnije su došli u centar grada, tako da su starosedeooci Tirane pravoslavne veroispovesti a poreklom Vlasi. Oni čine više od 90% slikara, umetnika, ljudi iz sfere kulture i sl. U Korči je danas jako teško pronaći nekoga ko govori vlaški jezik, ali je to lako uraditi u Tirani.

Sada, ljudi vlašskog porekla podelili su se na ljude koji su zaboravili svoj identitet, neki su ostali Vlasi, a neki su postali Grci ili Rumuni. Rumunija i Grčka imaju veoma aktivnu politiku u vezi sa izdavanjem pasoša, stipendija i drugog, a to motiviše ljude da preuzmu neki drugi identitet.

Pretpostavljam da je sadašnja situacija posledica odnosa prema manjinama iz perioda vladavine kralja Zoga i kasnije?

E.B: Albanska država je relativno nova. Kada je formirana, prvi lideri nisu imali vremena da vode računa o manjinama, zbog toga što je država bila i suviše slaba. Pod vođstvom kralja Zoga javljaju se neki pozitivni koraci ka pravima manjina, kao što je dobar razvoj zakonodavstva. U modernom smislu bismo ga okarakterisali kao veoma evropski. Politički potezi kralja Zoga su bili veoma čudni, zbog toga što je rođen u severnom, najkonzervativnijem delu zemlje. Njegovi potezi u oblasti zakonodavstva su postavili Albaniju na drugačiji nivo i pružili su joj jasniju, bolju perspektivu za budućnost. U tom periodu problem manjina je bio veoma nejasan.

¹¹ - Elsa Balauri je izvršna direktorka Albanske grupe za ljudska prava.

A u vreme Envera Hodže?

E.B: Hodža nije bio prijateljski raspoložen prema manjinama, ali je bio veoma uplašen da im prizna status. Na primer, svi su znali za grčku manjinu u Albaniji, ljudi bi ih nazivali prljavim Grcima, ili makedonske manjine, ljudi su ih nazivali Šule (to je negativna reč za makedonsku manjinu). Društvo je bilo svesno da postoje ljudi ovog porekla. Za Vlahe u Tirani, postojao je termin Čifacu (u Srbiji imate sličan termin Cincari, zar ne?). Enver Hodža je bio pažljiv prema manjinama koje su imale matične zemlje, zato što su te zemlje mogle da intervenišu na strani manjina. U suštini te matične zemlje su bile Grčka i Jugoslavija. Naravno da su Grci bili mnogo više u centru pažnje jer su bili brojniji. Srpsko-hrvatska manjina je živela daleko od Tirane. Grčka manjina je bila svuda.

Pričao sam sa srpsko-crnogorskom nacionalnom manjinom u Albaniji. Rekli su da je poslednja škola na srpskom jeziku zatvorena 1934. godine i da je od tada krenula politika albanizacije. Da li možete da mi kažete nešto više o tome?

E.B: Verujem da su pod vođstvom kralja Zoga postojali neki pokušaji boljeg tretmana manjina. Mi patimo od konzervativizma koji je široko rasprostranjen kroz državne strukture. Srpska manjina je među najmanjima u Albaniji. Oni su uglavnom naseljeni u delu Skadra i Leša. Iako nisu brojni, veoma su poznati u Skadru. Koliko se sećam, u Skadru postoji deo u kojoj oni žive. Jedna od tipičnih karakteristika Skadra su razdvajanja među ljudima: muslimana, katolika i Srba; i njihovi problemi se rešavaju veoma sporo. Veliki problem je što ljudi u Albaniji, sem u oblasti oko Skadra, nisu svesni o postojanju ove manjine. Srpska manjina mora da iskoristi prilike koje postoje u ovom trenutku, moraju da pitaju za svoja prava, moraju da budu aktivniji kako bi drugi čuli za njih i postali svesni njihovih problema. U vreme tranzicije svaka osoba gleda kako da preživi i ne misli o manjinama.

Rekli su mi da postoje sela u okolini Tirane u kojima je donekle sačuvan srpski identitet?

E.B: Da li mislite na Bošnjake?

Ne, govorim o srpsko-crnogorskoj manjini. Rekli su mi da postoje neka druga sela.

E.B: Mi znamo o Bošnjacima u selu Šijak koje je u blizini Tirane. Nemamo precizne podatke o brojnosti manjina niti proverene činjenice, i ja ne mogu da svoje mišljenje baziram na glasinama. U studiji koju smo uradili spomenuli smo broj 35.000 pripadnika srpsko-crnogorske manjine, neki drugi eksperti govore o 45.000 ljudi. Zato je važno imati popis stanovništva jer bez njega nemamo realnu sliku. Međutim, postoje određene nesigurnosti i kod cenzusa: da li će ljudi imati dovoljno hrabrosti da otvoreno kažu svoju pripadnost, uprkos činjenici da je popis anoniman. Potrebni su nam zvanični brojevi. Zvaničan popis je planiran za sledeću godinu, tako da ćemo tada imati tačnije podatke.

Voleo bih da mi kažete nešto više o kulturnim i političkim pravima manjina u Albaniji. Trenutni ustav Albanije, odnosno član 8 istog dokumenta omogućava ostvarivanje kulturnih prava i prava na obrazovanje nacionalnih manjina, ali se ne govori o političkim pravima.

E.B: Mislim da se ova prava ne primenjuju u stvarnosti. Sa jedne strane postoji konzervativna, zatvorena država, a sa druge strane manjine nisu previše aktivne. Neki put predstavnici manjina ne znaju kako da traže svoja prava. Postoje ustav i još neki zakoni, ali ih oni ne koriste. Ovo nije problem informisanja, pošto postoje manjinske organizacije i njihov posao je da se bave pravima manjina. Oni moraju da znaju i moraju da koriste sve mogućnosti. Albanska grupa za ljudska prava pokušava da sarađuje sa manjinama na praktičan način. Imamo centar za žalbe i kroz centar smo se bavili mnogim slučajevima, medijacijom, zastupanjem zajednica ili individue. Jedna od ključnih stvari je kreiranje mreže manjina. Postoji i problem odnosa stanovništva jer, po mom skromnom mišljenju, i Albanci ne integrišu već isključuju manjine, uostalom kao i druge balkanske nacije. Oni su uvek spremni da diskriminišu drugog, umesto da formiraju mostove. Ne postoji otvoren, inkluzivan nacionalni identitet. Debata još uvek nije pokrenuta oko pitanja manjina. Ljudi ne znaju mnoge stvari o nacionalnim manjinama. Državna administracija (koja ima direktan kontakt sa nacionalnim manjinama), civilno društvo i same manjine su informisani, ali ostatak populacije nije. Dobar primer je bosanska manjina, koja ima inteligentan pristup. Veoma su dobro organizovani. Znaju šta treba da rade i znaju šta žele. Bosanska zajednica ima veoma dobro razvijenu kulturu i obrazovanje u okviru svoje zajednice.

Oslanjajući se na svoje resurse otvorili su škole. Ovde nastaje problem, ukoliko je manjina priznata od strane države, onda je država dužna da pruži podršku.

Bosanska manjina ima dobru komunikaciju sa civilnim sektorom i sada se spremamo da tražimo od vlade da ih prizna kao nacionalnu manjinu.

Koja je procedura za nacionalnu manjinu da bi je država priznala?

E.B: Prema Konvenciji o zaštiti nacionalnih manjina, koju je doneo Savet Evrope, manjina treba da ima svoju matičnu zemlju. U tom smislu Romi i Vlasi ne mogu biti priznati kao manjine, zbog toga što nemaju matičnu zemlju, barem tako smatraju albanske vlasti. Tako da pod sadašnjim uslovima manjina može biti priznata u Albaniji, samo ako ima matičnu zemlju. Problem sa srpsko-crnogorskom manjinom je što postoje dve države na koje ova manjina gleda kao na matice, te ne može da se odredi koja je prava.

Mislim da Albanija pravi veliku grešku, zato što forsira manjine da traže podršku negde drugde. Tako da za nekih pet do deset godina nećemo imati više Vlahe, jer će oni postati ili Rumuni ili Grci.

Koja državna institucija odlučuje o priznavanju manjina?

E.B: Ministarstvo spoljnih poslova je u okviru svog resora imalo Odeljenje za manjine koje je sad promenilo naziv. Skoro smo imali veliki sastanak sa predstavnicima svih manjina i sa Državnim komitetom za manjine, međutim nisu postignuti nikakvi dogovori. Ljudi koje radi u ovim institucijama su veoma konzervativni i to predstavlja veliku prepreku. Na sastanku smo diskutovali o ovom problemu. Pitali smo ih zašto ne žele da priznaju neke grupe kao nacionalne manjine. Njihova odbrana je bila bazirana na Konvenciji, ali predstavnici Saveta Evrope su rekli da država treba da ide izvan okvira Konvencije, ukoliko postoji potreba. Konvencija je veoma fleksibilna. Da bi imali proaktivne politike potrebno je da mi, kao civilno društvo i organizacije za manjine, vršimo pritiske u zemlji i u inostranstvu. Verujem da možemo to da uradimo ukoliko se okupimo zajedno.

Jedna od prvih partija u Albaniji, nakon pada komunizma, bila je Omonia, partija grčke nacionalne manjine. Kasnije je organizovana nova partija Ljudskih prava, koju su velikim delom podržali Grci u Albaniji. Zašto ostale manjine ne koriste ovu partiju kao kišobran za zastupanje u parlamentu?

E.B: Ovo je još jedan problem. Partija Ljudskih prava je zvanično platforma za sve manjine. Međutim, u svom osnovu je Grčka partija i oni kontrolišu sve ostale manjine. Partiju vodi etnički Grk koji je pravi nacionalista. Oni su odgovorni za mnogo loših političkih koraka u južnom delu Albanije. (...) Sa jedne strane imamo Grke koji žele da budu vođe ili da budu sami zato što su pritiskali ostale manjine da izađu iz partije. Sa druge strane ne razumem šta druge manjine rade, zašto ne sarađuju jedni sa drugima. Ono što vidim jeste da su vođe ovih organizacija slabe. Oni ne koriste ni državne ni međunarodne instrumente da se bore za svoja prava. Oni ne lobiraju i ne znaju kako to da rade. Grci u njihovo ime lobiraju veoma dobro.

Dakle, možda bi trebalo stvoriti mrežu manjina, kako bi se manjine ponašale kao jedan entitet. Moramo da ih ostavimo da urade nešto sami, da podignu svoj glas. Na primer, ukoliko bosanska zajednica ima problem, svi bi trebalo da naprave žalbu sa podrškom ostalih zajednica. Znae, u kulturnom smislu, i oni su pripadaju albanskom mentalitetu, pa ne znaju da rade zajedno.

Da li bi to moglo da se prenese u oblast političke zastupljenosti u parlamentu?

E.B: Mislim da je došlo vreme za njih da urade nešto za sebe. Mi trebamo da imamo više informacija o manjinama, njihovom životu i potrebama, u ovoj zemlji. Teško je tražiti od države da prizna manjine, jer i dalje se nalazimo pod velikim pritiskom konzervativizma u zemlji. Obrazovanje, kultura i upotreba medija od strane manjina su glavna pitanja kojim treba da se bavimo.

(...)

U Srbiji postoje Saveti priznatih nacionalnih manjina, kao tela za ostvarivanje kulturnih prava ili prava na obrazovanje. Ovi saveti su finansirani iz budžeta i imaju pravo da imaju medije na svom jeziku.

E.B: To je razlika. U Albaniji postoji Savet za nacionalne manjine, ali nije finansiran od strane države. Njegova funkcija je poprilično nejasna - neka vrsta savetodavnog tela u Vladi Albanije. Sve manjine su protiv ovog saveta.

Kako možete da opišete odnos Albanaca iz Albanije prema Srbiji i Srbima. Skoro sam video dva veoma različita istraživanja javnog mnjenja. Jedno je bilo vrlo pozitivno, a drugo vrlo negativno. Da li možete da mi kažete nešto više o svom profesionalnom iskustvu sa ovim problemom?

E.B: Moja generacija je odrasla sa krajnje pozitivnim stavom prema Srbima. Bili su nam poznati srpski glumci, pevači i druge poznate ličnosti. Čak i sada znam reći nekih srpskih pesama. Prvi put kada sam otišla na Kosovo, početkom 1991. godine, radila sam kao novinarka za novinarsku agenciju Zori. Bila sam pozvana u Bled na sastanak sa piscima i u povratku posetila sam Kosovo. Otišla sam na večeru sa kosovskim piscima i pesnicima. Imali smo žestoku raspravu zato što su podržavali komunistički režim u Albaniji. Oni nisu razumeli prirodu režima u Albaniji. Kosovski Albanci su imali želju da se formira nezavisna država i bili su protiv Srba. Mislim da je njihova privrženost islamu prisutna zbog toga što su Srbi pravoslavni vernici.

Šta je sa Albancima u Albaniji i njihovom odnosu prema religiji?

E.B: Albanci u Albaniji nisu marili za religiju, ne samo u vreme Hodže i ateističke države, već i ranije. Bili su jako prijateljski raspoloženi prema drugim zajednicama. Jedna interesantna stvar je bektadžizam, interesantna verzija islama, bazirana na verovanjima jednog derviškog reda i kombinuje elemente šiizma i hrišćanstva. Tako da u Albaniji praktično postoje četiri religijske zajednice: sunitski islam, katolicizam, pravoslavlje i beктаši. Čak i pre komunizma, tolerancija i razumevanje između religijskih zajednica bila je jedna od osnovnih karakteristika života u Albaniji.

Kosovski Albanci su idealizovali Albaniju u drugoj polovini XX veka, zato što su mislili da je to država sa kojom žele da se ujedine. Zbog toga su prihvatili režim i vođu bez ikakvog kritičkog stava prema politici.

Sa druge strane, Enver Hodža se politički igrao sa kosovskim Albancima, koristeći ih kao polugu za okupljanje unutrašnje podrške režimu. S vremena na vreme ih je spominjao u svojim javnim govorima, ali nije ništa radio. Ironija je da su Albanci u Albaniji bili zatvarani jer su mrzeli Hodžu i njegov režim, a ljudi na Kosovu su bili zatvarani, jer su ga voleli, što su posedovali njegove knjige i zastavu Narodne Republike Albanije.

Kada sam prvi put otišla na Kosovo, ljudi su bili puni predivnih reči o sistemu u Albaniji i ja sam bila začuđena. Oni su govorili da je Enver Hodža dobar, a da su Srbi loši. Moj odgovor je bio da to nije tačno i da Srbi nisu toliko loši. Nedostatak informacija između dve zemlje je bio ogroman.

Mi smo imali više informacija o Srbiji nego Kosovo. Kada sam se vratila sa Kosova, ljudi u Tirani su me pitali kojim jezikom pričaju ti ljudi jer su mislili da svi u Jugoslaviji pričaju srpskohrvatskim jezikom.

Koji je razlog za ovu situaciju?

E.B: (...) Međutim, u Albaniji smo koristili antene kako bi gledali srpsku televiziju. Za nas je Srbija bila prozor ka svetu, zato što nije bila Istok, a ni Zapad, ali je za nas bila više Zapad nego Istok.

Bila je mnogo drugačija nego ostatak Istočnog bloka, jer su ljudi mogli da se kreću i da putuju u zemlje zapadne Evrope. Govorili smo kako kosovski Albanci nisu pametni i da ne koriste ove mogućnosti. Ostali su u nekoj vrsti samoizolacije.

Sećam se moje prve posete jednoj porodici kada su svi osim mene skinuli cipele. Ja sam direktno ušla u kuću. Domaćica (jedna od tadašnjih političarki na Kosovu) me je pitala: „Ti si kao Škina¹², nisi skinula cipele; da li si Muslimanka?“ Kada sam odgovorila da nisam Muslimanka, ona je rekla: Oh, znači zato“.

Da se vratim na gore pomenutu večeru sa piscima i pesnicima sa Kosova. Kada sam bila u Jugoslaviji prvi put, brat me je zamolio da mu pronađem razglednicu sa timom Crvene zvezde. Slučajno sam zaboravila da je kupim u Beogradu, tako da sam pokušala da je pronađem u Prištini.

Pisci sa Kosova su bili protiv Srba. Moj argument je bio da je uprkos nekim lošim stvarima, srpska kultura nešto što je vredno. Oni su zanemarivali sve. Usred našeg raspravljanja pitala sam ih da mi pomognu da pronađem razglednicu sa Crvenom zvezdom. Prekinuli su me i pitali me koji ludak želi tu razglednicu. Kada sam odgovorila da je želi moj brat, oni su rekli da je to nemoguće ako je Albanac.

Dakle, postoji razlika u stavovima u odnosu prema Srbima između Albanaca sa Kosova i Albanaca iz Albanije?

E.B: Albanci znaju kako da naprave razliku između Miloševićevog režima i stvari koje su se desile u ratu, od Srba, Srbije i srpske kulture. Moje lično iskustvo je da se one čak i uklapaju zajedno. Srbi mi često kažu da sam drugačija od kosovskih Albanaca. Nerazumevanja između Albanaca iz Albanije i Albanaca sa Kosova su počela na početku 1990-ih, kada su prvi Albanci sa Kosova došli u Albaniju, u Tiranu, sa mnogo novca, radeći mnoge stvari koje su

12 - Negativan termin za Srpkinja.

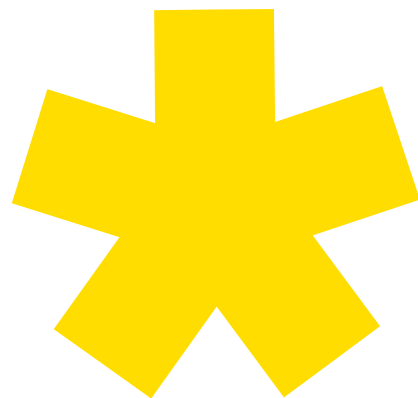
obični ljudi smatrali nepristojnim. Bio je to primer lošeg ponašanja, jer su Albanci iz Albanije smatrali da oni treba da im pomognu. Na početku, naš sastanak je bio sudar dva različita kulturna obrasca. Pre toga nismo znali jedni druge. Naši odnosi su sada lakši, ali ne toliko prijateljski. Govorim o najčešćem sloju ljudi, o običnim građanima.

Šta je sa Albancima iz Makedonije?

E.B: Isti je problem, možda čak i gori. Oni su mnogo više konzervativni nego kosovski Albanci. Oni se nalaze u nekoj kulturnoj samoizolaciji.

Kako vidite budućnost srpsko-albanskih odnosa?

E.B: Smatram da je šteta što nismo pokušali da izgradimo bolje odnose. Bilo bi veoma dobro za ceo region i moramo da radimo na tome. Mi, kao deo civilnog društva, moramo da uspostavimo veze i određeni nivo saradnje, ali treba puno raditi na tome. Nažalost, naša mreža ne radi sa Kosovom. Lično, kada zamislim saradnju sa Srbijom, vidim jasan put, ali kada zamislim Kosovo, postoje neka velika vrata i dosta problema koji sprečavaju da se ta vrata otvore. Dakle, moramo da budemo oprezni, pažljivi i treba da definišemo prioritete za saradnju. Vidljive stvari, stvari koje ljudi mogu da vide i da pipnu mnogo su važnije, kao na primer okrugli stolovi, razmena, sastanci mladih ljudi i sl.



INTERVJU, BESNIK MUSTAJ¹³

UNUTRAŠNJI RAZVOJ I EVROPSKE INTEGRACIJE

Kako vidite Albaniju danas u regionalnom kontekstu?

B.M: Mislim da je Albanija danas u poziciji jedne normalne evropske zemlje. Nakon završetka rata na Kosovu, i nakon sklapanja Ohridskog sporazuma u Makedoniji, Albanija je izgubila značaj zemlje koja može da utiče na Albance u regionu, u smislu saradnje sa međunarodnom zajednicom. Sada postoji direktna komunikacija, Kosovo je od 1999. godine do 2008. godine bilo protektorat, a od tada je nezavisna država. Sada postoje legitimne institucije koje saraduju sa međunarodnom zajednicom. (...) Isto tako, nakon Ohridskog sporazuma Albanci u Makedoniji imaju mnogo više prava, sada su postali konstitutivan narod, i imaju direktan kontakt sa međunarodnom zajednicom. Stoga, važnost Albanije kao mirovnog faktora je umanjena. Ona sada treba da se posveti sebi i svojim građanima. Tolerancija međunarodne zajednice nije više tako velika, pogotovo u vezi sa stalnim monitoringom sprovođenja demokratije i demokratskih reformi. Dakle, albansko rukovodstvo mora da se posveti reformama u sopstvenoj državi.

Prešao bih na pitanja o unutrašnjoj situaciji u Republici Albaniji. Vaša zemlja je započela svoj put ka evropskim integracijama 1992. godine sporazumom u oblasti trgovine sa Evropskom ekonomskom zajednicom. Koji su glavni izazovi danas za Albaniju na njenom evropskom putu?

B.M: Glavni spoljnopolitički ciljevi nisu promenjeni od demokratskih promena – horizont su Evropska unija i NATO. I to je dobra stvar, zato što oko ovih prioriteta nema rasprave, isto je i na levoj i na desnoj strani političke scene. Pravo pitanje je unutrašnji razvoj, i tu je bilo puno razmimoilaženja – pravi primer su događaji iz 1997 -1998. godine. Albanska staljinistička prošlost ostavlja posledice i danas, a uticaće i na budući razvoj. Kada govorim o prošlosti i težini nasleđa, tu pre svega mislim na ekonomski aspekt. Mislim da je u današnje vreme veoma teško izgraditi pravu demokratiju u zemlji koja je siromašna. Naša početna tačka ekonomske tranzicije – bruto društveni proizvod iznosio je 200 dolara po glavi stanovnika, tako da je ta početna tačka bila preniska. Ekonomija, ali i tržište i kultura su bili u nekoj vrsti stečaja. A kad imate takvu kulturnu i finansijsku pustinju, jedino što buja je mafija i kriminal. Te pojave nikako ne podstiču slobodnu tržišnu ekonomiju niti tržišno takmičenje. Naprotiv, podstiču klijentelizam i kriminal, upravo one pojave koje uništavaju tržišnu ekonomiju.

Kazete da država pre demokratskog razvoja mora prvo ekonomski da se razvije. Da li to znači da Albanija mora prvo da se dovoljno ekonomski razvije pre ulaska u EU? Ili se ekonomski razvoj može očekivati tek posle ulaska u EU?

B.M: Mislim da se demokratija i ekonomija moraju unapređivati paralelno. Ne možete čekati da se stvori ekonomski procvat i potom demokratija. No, taj negativni učinak loše ekonomije bi bio mnogo manji da je

¹³ - Besnik Mustafa je jedan od poznatijih albanskih pisaca mlađe generacije. U periodu 2005-2007. godine obavljao je funkciju ministra inostranih poslova Albanije u prvoj vladi premijera Salija Beriše.

postojala politička kultura, kultura prava. A toga nije bilo, čak i ako se uporedimo sa drugim bivšim komunističkim zemljama. Albansko društvo je mnogo u zaostatku, staljinistički spomenici su unšteni tek deset godina po formiranju demokratske partije, 15 godina nakon reformi u Kini i 35 godina nakon reformi u Rusiji. Tokom perioda komunizma mi nismo imali figure kao što su bili Tito, Hruščev i Den Sijao Ping, koji su uspešno sproveli destalinizaciju. Kod nas je staljinizam trajao praktično sve do prvih slobodnih izbora i to je uticalo na političku kulturu društva i političkih lidera. Bio sam izabran za poslanika na prvim slobodnim izborima u martu 1991. godine. Svi smo sanjali san o slobodi, ali nismo znali i praksu slobode. San o slobodi je divan, ali to nije dovoljno za transformaciju zemlje. Dakle, mi smo pravili greške zbog neznanja i zbog siromaštva – oba aspekta su donela negativan rezultat. Imamo sudbinu pogreške zbog neznanja, kao i uzrok siromaštva – u oba slučaja krajnji rezultat je negativan. Evolucija države i demokratskih institucija bila je prepuna stranputica. Počeli smo veoma dobro 1993. godine. Taj početak je bio pun pozitivne energije, Albanija je u mnogo čemu bila ispred drugih bivših komunističkih zemalja, ali kako su vam za prave rezultate potrebni i primena zakona i primena tržišnih mehanizama, dalji razvitak je bio veoma spor.

Protesti krajem 1996. i početkom 1997. godine predstavljali su trenutak kada su sva energija i svi pozitivni pomoci prestali. Propast piramidalnih bankarskih šema doveli su u pitanje sav napredak. Situacija je bila slična u Srbiji tokom 1992-1993. godine, ali propast piramidalnih šema nije imala za rezultat masovne proteste građana.

B.M: Upravo tako, svi pozitivni procesi bili su ugroženi. Nakon izbora, u 1997. godini započeta je nova faza. Ali, dimenzije kolapsa piramidalnih šema bile su mnogo veće od sličnih situacija u drugim zemljama kao što su Srbija, Rumunija i Rusija. Društvo je u svim tim zemljama bilo mnogo stabilnije, a fenomen nije bio horizontalno rasprostranjen kao u Albaniji, gde je celokupno društvo bilo stradalo u ovom slomu. U Srbiji situacija sigurno nije bila toliko haotična kao u Albaniji. Miloševićev režim je bio mnogo više autoritaran, zemlja je faktički bila u ratu iako ne službeno, pa građani nisu tako lako mogli da se pobune protiv vlasti, u ratu ljudi ne mogu ići protiv stanja u zemlji u tom položaju. Ukupno politički, istorijski i ekonomski uslovi su bili mnogo drugačiji u u Albaniji. U Albaniji je je bilo vrlo jednostavno pobuniti se protiv države i izazvati anarhiju na ulicama. Suštinski, to je bio povratak u realnost. Kada smo započeli demokratske procese, bilo je previše lepo da bi bilo istinito.

U Srbiji se vrlo retko može čuti nešto više o internoj situaciji u Albaniji – o problemima na političkoj sceni i sukobu političkih partija, pre svega Demokratske partije (Sali Beriša) i Socijalističke partije (Edi Rama). S vremena na vreme se može čuti refleksija na ovu situaciju, da su slobodni izbori osnovni uslov za sticanje kandidature za člana EU.

B.M: Znao, to su sve bolesti jedne demokratske države i ja sam zbog toga srećan. Što bi rekao Čerčil, parafraziraću – *“Demokratija je veoma loš sistem, ali su svi ostali sistemi gori od nje”*. Istina je da je Albanija zemlja u kojoj osnovu političkog sistema tvore dve velike partije, kao i u nekim drugim demokratskim državama kao što su Amerika, Velika Britanija, Francuska i druge. Ako gledamo sa te strane, nije problem u sistemu. Ali učesnici u tom sistemu nisu uvek otvoreni prema demokratskim tekovinama. Predsednik Demokratske partije je trenutno i premijer Albanije i on je previše kruta politička ličnost. Sam sam bio deo te partije. Kada sam napustio mesto ministra inostranih poslova i Vladu, nisam prihvatio da mi “da” mesto poslanika u parlamentu. Odlučio sam da napustim politiku, zato što mi se ne sviđa način na koji se vlada. Ali moje kritike su pre svega orijentisane ka dominantnim metodama i procedurama, a ne ka programu ili sistemu.

Takođe mislim da su ovi problemi donekle i “evropske” bolesti. Svedoci smo danas da na političkim scenama Francuske i Italije vladaju takođe previše krute političke ličnosti. U tom smislu, mi ne možemo nikako da poredimo jednu državu koja je još u razvoju i državu koja je već na visokom nivou. Ako tako razmišljamo uvidećemo da su problemi relativna stvar. Ali nestrpljenje je ono što stvara dodatne probleme, kao društvo nismo zreli, a naše strpljenje je prilično tanko. (...)

Prethodni izbori su bili praćeni mnogim greškama, ali pobednik ostaje isti, bez obzira na sve. Ispravljanje tih grešaka ne bi moglo da promeni krajnji rezultat, pobednik je koalicija oko Demokratske partije. U to sam siguran. Pravi problem koji postoji je nedostatak unutrašnje demokratije u političkim snagama, pogotovo u dve velike partije – Demokratskoj i Socijalističkoj. To je pravi nagoveštaj stepena demokratskog razvoja društva. U principu, naše društvo je mnogo ispolitizovano. Tako da su se unutarpartijski razvoji prelili na čitavo društvo.

Ove godine (2010) Albanija je dobila mišljenje EU da nije spremna za status kandidata, dok je Crna Gora uspeła da dobije pozitivno mišljenje. Koje su šanse za brži napredak na ovom polju. Političari obično pričaju o datumima ulaska. Koje je Vaše mišljenje?

B.M: Ne bih se osvrtao na kalendar. Mislim da Albanija u ovom trenutku ima bazu – mapu puta, i to me održava optimistom. Vlada, predsednik i parlament ne mogu iz okvira te mape puta. Dakle, sve je pitanje ritma. Osnovni problem je saradnja većine sa manjinom u parlamentu. To je osnovni razlog. Drugi problemi takođe postoje, ali i Crna Gora se muči sa istim problemima. Oni nisu toliko opasni da ometu proces pristupanja.

Sledeće godine biće održani lokalni izbori, a predsednik socijalista je i gradonačelnik Tirane (Edi Rama). Da bi održao primat u partiji on mora ponovo da pobedi u Tirani. U državama kao što su Srbija i Albanija tenzija pomaže da dobijete glasove. Mislim da je sadašnja tenzija veštačka, odnosno da nema uporište u bazi i u političkoj realnosti. Takođe, sukob dve partije je posledica sukoba dve preterano krute političke ličnosti – Beriše i Rame. Nažalost, nije moguće da imamo dva premijera, a izgleda da bi svi želeli da zauzmu to mesto. U ovom trenutku, obe strane su jednako popularne, dakle, imamo potpuno polarizovano društvo.

U nekim evropskim državama rešenje je pronađeno u tzv. Velikim koalicijama, pogotovo kada je pred njima cilj kao što je kandidatura za EU. Da li bi to možda bilo rešenje?

B.M: Sve je moguće. Videli smo takve koalicije u Nemačkoj. No, ustav daje vlast političkoj većini u parlamentu.

BEZBEDNOST

Albanija je postala članica NATO-a 2009. godine. Kako vidite proces pristupanja ovom savezu? Kako vidite ulogu NATO-a u regionu?

B.M: Albanija je jedna mala država i njen doprinos NATO-u je veoma skroman. Međutim, za Albaniju je veoma važno da bude u članstvu, ali ne iz bezbednosnih razloga pošto je ovo sada miran region. Ne vidim bilo kakav izazov koji bi mogao da ugrozi bezbednost ili integritet Albanije. Prošlost se ne može vratiti - vaša prošlost obeležena diktaturom u Srbiji takođe se ne može vratiti. Dakle, Albanija se razvija kao sve države koje žele da budu uvažene od strane međunarodne zajednice, da njihovo postojanje bude zvanično uvaženo. Stoga je učešće u NATO-u jedan vid međunarodnog priznanja države – sada je Albanija za stolom sa velikim igračima. Naravno, njen glas u ovoj alijansi neće biti iste snage kao glas jedne Nemačke koja je velika sila. Ipak, članstvo u NATO-u pomaže imidžu Albanije koja će sada imati više koristi od investicija, od turizma, i svakako će se reflektovati na unutrašnji razvoj.

Članstvo u NATO-u je potvrda demokratskog i internog razvoja ili element pacifikacije regiona?

B.M: Mislim da to nije poklon. Albanija je uspela da uvede civilnu kontrolu vojske, koji je jedan od osnovnih kriterijuma demokratije. Takođe reformisani su budžet za odbranu, modernizovana je vojna tehnologija i oprema, brojnost vojske je smanjena ali je kvalitet povećan. Ukupan unutrašnji razvoj Republike Albanije je pozitivan. Naravno, pacifikacija regiona jeste jedan od elementa, ali ne osnovni – pošto bi za to prioriteta bili Bosna i Srbija. Albanija je uradila sve što je bilo potrebno da bude primljena. Zašto Albanija nije bila prihvaćena zajedno sa Bugarskom i Rumunijom? Zato što nije bila spremna.

Kako posmatrate regionalnu saradnju u sektoru bezbednosti? Albanija, Hrvatska i Makedonija su oformile Jadransku povelju – koji je značaj ove inicijative za region?

B.M: Uloga Jadranske povelje je bila da sastavi države koje nikada pre nisu vojno sarađivale – odnosno da započne saradnju Albanije sa Makedonijom i Hrvatskom. Ova inicijativa je naučila vojna lica iz Albanije da budu više otvoreni prema susedima – da razmenjuju informacije, da izvršavaju vojne vežbe. To su stvari koje Albanija pre nije radila, nije imala tradiciju niti razvijen mentalitet. Sada je mentalitet veoma napredovao. Kada sam bio ministar inostranih poslova, napravio sam nezvanični dogovor sa SAD kao i drugim članovima NATO-a da otvorimo vrata Srbiji u Jadranskoj povelji i da vidimo šta može da se učini za Bosnu.

Naša iskustva sa Makedonijom su bila veoma pozitivna. Između Srbije i Albanije problem je bilo Kosovo, ali sada je Kosovo problem NATO-a, OEBS-a i EU. To više nije problem Republike Albanije. Tako da su za nas, u bezbednosnom smislu, mnogo problematičnije Makedonija i Grčka nego Srbija.

U tom smislu, Jadranska povelja predstavlja šemu po kojoj ceo region može da ide ka jednoj zajedničkoj bezbednosnoj temperaturi. Mi sa Balkana imamo megalomaniju povezanu sa našim državama – Albanci, Srbi, Bugari..., svi mislimo da smo mnogo važni, što svakako nije istina. Mislimo da su naše istorije mnogo različite, što bi značilo da imamo problem u komunikaciji između naroda. No, u stvari, naši narodi se veoma lako razumeju, čak više nego druge nacije u Evropi između sebe. To znači da su naše istorije veoma slične, i da možemo da shvatimo koji su naši problem. Ako možemo da razgovaramo, možemo i da shvatimo koji su naši problemi i da pronađemo

rešenje. Imamo isto istorijsko iskustvo, više ili manje, sa različitim nijansama, ali bez krucijalnih razlika. Mi moramo da radimo zajedno kako bi smo napredovali.

Ako radimo zajedno, dosadašnje takmičenje koje je bilo primarno postaće mnogo manje značajno. Govorim o takmičenju koje postoji između nas. Na primer, Srbija je stavljena na belu šengen listu a mi ne itd. U tom smislu, Jadranska povelja može da funkcioniše kao šema koegzistencije naših interesa.

ALBANIJA I SRBIJA, PITANJE KOSOVA

Možete li mi reći nešto više o odnosima Albanije i SR Jugoslavije tokom devedesetih godina i kasnije?

B.M: Devedesete su bile samo jedna decenija koja je nažalost bila previše duga. U međusobnim odnosima postoje dva perioda – za vreme Miloševića i posle njegovog odlaska sa vlasti. Tokom Miloševićeve vladavine Albanija realno nije mogla da ima odnose sa Srbijom. Emocije građana su bile takve da albansko vođstvo nije moglo da ima intenzivne odnose sa Srbijom, tim pre što ni međunarodna zajednica nije vršila pritisak. Odnosi su dakle bili sporadični, bez velikog formata i bez dugoročne strategije.

Ali postojali su neki ekonomski odnosi čak i za vreme sankcija. Amanda Vajkers u svojoj knjizi *Albania – From Anarchy to a Balkan Identity* tvrdi da su sivi ekonomski odnosi bili prilično intenzivni, i kao takvi veoma doprinosili ukupnoj ekonomiji Albanije.

B.M: SFRJ je bila prvi ekonomski partner Albanije, a za vreme Miloševića nije bila ni u prvih deset. To o čemu Vi govorite je neformalna ekonomija koja nikad ne može da doprinosi razvoju države, kao što to ne može ni organizovani kriminal. To nisu bili odnosi između dve države nego odnosi između kriminalaca. Tokom vladavine Miloševića nismo imali strukturane odnose, niti je postojao interes i strategija međunarodne zajednice. Nisu postojali sporazumi sa Srbijom. Kad sam postao ministar, pronašao sam samo nekoliko sporazuma. Odmah sam predložio (a potom još nekoliko puta) svom kolegi Vuku Draškoviću da potpišemo sporazum o saradnji u oblasti kulture koji nije postojao. Takođe sam predložio konzularni sporazum, kako bi se uveo bezvizni režim između dve države. U tom smislu, smatram da su odnosi posle odlaska Miloševića sa vlasti počeli da se razvijaju u pozitivnom smeru.

Da li nam možete nešto više reći o saradnji Srbije i Albanije u periodu kada ste bili ministar inostranih poslova?

B.M: Bio sam na poziciji ministra inostranih poslova u periodu od 2005. do 2007. godine. Bio sam u vladi kada je ambasador Kai Eide predstavio svoj izveštaj o situaciji na Kosovu, kada je bilo pitanje da li ili ne otvoriti pitanje statusa. Lično sam smatrao da treba ići ka nezavisnosti. Bio sam ministar i tokom celokupnog rada Ahtisarija na pitanju Kosova. Bio sam prvi ministar inostranih poslova koji se sreo sa svojim srpskim kolegom, to je bio moj izbor. Želeo sam da otpočnem saradnju sa Draškovićem, a znao sam da je Kai Eide pisao u korist otvaranja pregovora o konačnom statusu Kosova. Smatrao sam da bi bilo sjajno da se u tom istom momentu intenziviraju odnosi između Beograda i Tirane, kako bi se skrenula pažnja sa problema Kosova, pošto se on nije mogao rešiti ni u Beogradu ni u Tirani. On se rešavao u Prištini između Srba i Albanaca na Kosovu, sa posredovanjem međunarodne zajednice. Mi smo mogli da utičemo, pozitivno ili negativno, a istovremeno smo morali da imamo i međusobne odnose. Međutim, Drašković je odbio. (...) Po meni, ovo je bila perspektiva koja je mogla pomoći evoluciji mentaliteta u Prištini i koja je mogla pomoći vladi Albanije da bude liberalnija. (...)

Želeo sam intenzifikaciju odnosa između Srbije i Albanije, a da se problem Kosova koji je trovao međusobne odnose ostavi po strani. U ovom momentu, Kosovo je *de facto* nezavisna država. Dakle, ja sam predložio da se stvori jedna nezavisna komisija, da se napravi jedan sporazum u sferi kulture i kulturne razmene, jedan konzularni sporazum, kao i sporazum o zaštiti međusobnih investicija – svi ovi sporazumi su bili u međusobnom interesu. Bio sam spreman da uradimo ova tri sporazuma u roku od tri meseca. Ali, nikad nisam dobio odgovor srpske vlade. Drašković, istina, nije rekao decidno ne, ali ništa nije uradio kako bi se to i ostvarilo. Nisam shvatao zašto. Takođe sam pozvao Draškovića da poseti Albaniju, ali on nije došao. Ministar Meta je posetio Srbiju. Nije bilo normalno da ministar albanske vlade dva puta poseti Srbiju, a da nijedan ministar iz Srbije ne dođe u Albaniju. To mi liči na odluke u kineskom stilu, *ne govorimo ne, ali i ne radimo ništa*. Svi se složte da je predlog koristan, ali ne rade na tome da ga podrže.

Da pređemo na tzv. pitanje svih pitanja – Kosovo. Koja je pozicija Albanije pred ovim problemom kao istorijskim pitanjem i rešenjem velikog nacionalnog problema Albanaca? Koje je rešenje za Kosovo, ako

imamo u vidu da ga većina zemalja u svetu nije priznala? Neki smatraju da je nužan tzv. istorijski sporazum između Srba i Albanaca na Kosovu.

B.M: Hteo bih da kažem nešto o nezavisnosti Crne Gore. Kada je započela kampanja za nezavisnost ove države, to je bila glavna tema među ministrima inostranih poslova, pogotovo u Evropi. Za nas, kao susede, pitanje da li će Crna Gora ostati u državnoj zajednici ili će biti nezavisna država nije menjalo ništa. Protok ljudi je tekao neometano bez viza, albanska manjina je bila integrisana u državne strukture. Nismo intervenisali da albanska manjina glasa u korist nezavisnosti.

U tom smislu, za nas pitanje Kosova nije trebalo da truje odnose između dve države. Bolje je za region da Kosovo bude stabilna država, sa normalnom bezbednosnom perspektivom, sa jasnom evropskom perspektivom i otvorenom ekonomskom budućnošću. Za Kosovo je ključno da ima dobre odnose sa Srbijom, pošto je sva infrastruktura orijentisana ka Srbiji, ka Dunavu – transport, energetika, telekomunikacije. Što je Kosovo razvijenije i normalnije i Albanija će profitirati iz toga. Naše luke su rentabilne, kao i turizam. Srbija bi lako mogla da profitira upotrebom albanskih luka, pre svega Drača. Ne vidim zašto bismo imali više turista iz Bosne nego iz Srbije. Građani Albanije ne gledaju drugačije na građane Srbije nego na druge. Albanija svakako ima interes da odnosi Kosova i Srbije budu dobri.

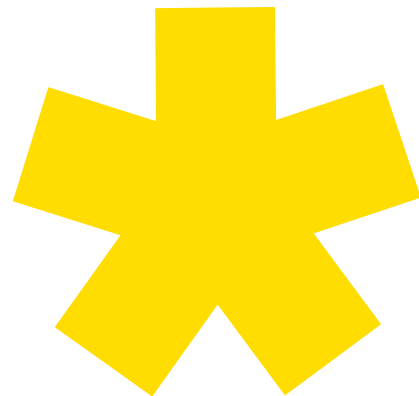
Sada se očekuje dijalog Beograda i Tirane o praktičnim stvarima. Ali za Srbiju pitanje statusa je veoma važno. Da li su dobri odnosi mogući bez dogovora o statusu koji bi zadovoljio obe strane?

B.M: Dvadeset godina sam se bavio politikom. Siguran sam da političari nemaju realno rešenje za pitanje budućnosti Kosova. Političari treba da budu hrabri i da daju predloge u skladu sa tim – da uvide koja je stvarnost u slučaju Kosova. Po meni, deklaracije sa kojima zvaničnici Srbije izlaze u javnost imaju pre svega za cilj dobijanje vremena. Mišljenje javnosti je talac deklaracija, odnosno manipulisani deklaracijama koje imaju za cilj dobijanje vremena. Ali do kad se može dobijati vreme? Mislim da Srbija samo gubi vreme, a ne dobija ga. U našoj epohi vreme je veoma skupa roba.

U poslednje vreme javljaju se novi predlozi. Bivši savetnik premijera Albanije Kočo Danaj je predložio stvaranje Prirodne Albanije, a na poslednjim izborima na Kosovu, Albin Kurti¹⁴ i njegov pokret Samoopredeljenje dobili su oko 11% glasova. Ovo je prvi put da je jedna opcija koja otvoreno zagovara Veliku Albaniju ušla u parlament. Da li mislite da je Velika Albanija realna opcija? U istom smislu, da li je podela Kosova realna opcija?

B.M: Lično, ja sam ubeđeni Evropljanin. Evropski horizont je jedino pravo rešenje, da budemo zajedno u EU. U albanskom parlamentu ne postoje snage koje su u korist Velike Albanije. Kao što znate, za brak je potrebno dvoje. U tom smislu, smatram da bi bilo interesantno utvrditi ko je glasao za Albina Kurtija. Da li ljudi stvarno maštaju o ujedinjenju ili su to ljudi koji više ne veruju drugim političkim opcijama. Taj elektorat moraju sa pažnjom proučiti političari, sociolozi i politikolozi.

14 - Albin Kurti je političar sa Kosova.



INTERVJU, REMZI LANI¹⁵

Da li možete da mi kažete nešto više o izveštavanju Albanije o Srbiji u prošlosti, za vreme komunizma i posle toga, tokom devedesetih godina, kao i danas?

R.L.: Jugoslavija je, naravno, bila neprijatelj. U našim vestima o Srbiji i Jugoslaviji, mogli ste čitati samo najgore. Bilo je jako teško pronaći nešto pozitivno, osim vesti o košarci koja je jako bila popularna. Mislim da ljudi tada nisu pravili razliku između Srba, Hrvata i Makedonaca. Ono što je bilo poznato jeste da je Jugoslavija susedna država u kojoj živi određen broj Albanaca koji su diskriminirani.

Nakon pada komunizma otkrili smo da postoje različite etničke grupe: Srbi, Hrvati, Slovenci i drugi. Izveštavanje o Srbiji je bilo najviše problematično. Ugled Slovenaca i Hrvata se veoma brzo popravio, ali se ugled Srba i Makedonaca sve više pogoršavao. Onda se fokus pomerio kompletno na Srbe. Svesni smo činjenice da Hrvati, Slovenci i kosovski Albanci nisu bili „anđeli“, ali najviše negativnih stereotipa je bilo o Srbima. Ne kažem da je to bilo u redu, ali Srbija je jedina zemlja koja je učestvovala u sva četiri rata.

Nakon pada Miloševića, pojavio se drugačiji pristup. Imidž Srbije je postao neutralan, ali ne i pozitivan. Albanska štampa je podržala neke demokratske vođe. Jedna od najpozitivnijih osoba, u skoro svakoj situaciji, bio je Zoran Đinđić. Čak postoji i određena vrsta njegove mitologizacije u Albaniji. Kao i u Srbiji, ljudi su i ovde zaboravili neke senke njegove ličnosti.

Kakva je bila saradnja u sektoru medija od 2000. godine?

R.L.: Od 2000. godine doveli smo preko sto ljudi u Beograd, a isto je učinila i srpska strana. Smatram da smo doprineli poboljšanju imidža Srbije i Albanije. Međutim, saradnja između naših država još nije normalizovana. Moram da priznam da imamo bolju komunikaciju sa Beogradom nego sa Atinom ili Rimom. To je veoma važno zato što mi, civilno društvo i mediji, možemo da kreiramo okvir koji bi pomogao da stvari postanu lakše, koji bi dao neke ideje i uputstva.

Da li postoje razlike kada se izveštava o Kosovu?

R.L.: Zaista, kada gledamo na Srbe kroz prizmu kosovskog pitanja, oni su uvek negativno prikazani. Izvan ovog okvira, izveštavanja i stavovi su normalni. Moram reći da su Grci u medijima negativnije prikazani nego Srbi. Pre svega, imidž Grka je problematičan, zato što, po mom mišljenju, imamo više direktnih kontakata sa njima nego sa Srbima. Drugo, tamo postoji veliki priliv imigranata i česti su izveštaji o kršenju ljudskih prava.

Šta je sa izveštavanjem o drugim državama koje su nastale posle raspada Jugoslavije?

R.L.: Slika o Bosancima je krajnje pozitivna u Albaniji. Ne mogu reći da je imidž Hrvatske negativan zato što dosta Albanaca ide tamo na odmor. Slika Makedonaca je problematična zbog albanske populacije koja živi tamo i zbog ubistava koja su se desila uz granicu. Postoje mali trikovi sa obe strane.

¹⁵ - Remzi Lani je izvršni direktor Albanskog instituta za medije.

Ne mislim da je imidž Srbije problematičan. Sećam se kada je prvi srpski novinar došao i začudio kada je čuo srpsku muziku u barovima u centru Tirane. Sa druge strane, albanskim novinarima je bilo čudno da je jedan od najpopularnijih kvartova u Beogradu Skadarlija. Činjenica je da ne poznajemo jedni druge, i da je to je glavni problem. Naravno da je problem i Kosovo. Ipak, svesni smo činjenice da ovaj problem nije nastao zbog nas ili zbog vas, već zbog velikih sila. To je bio međunarodni problem, koji se međunarodno rešio. Ljudi su svesni da pored političke sfere, između naše dve zemlje treba da postoji dobra saradnja u oblasti biznisa.

Verujem da je stav Albanaca na Kosovu drugačiji?

R.L: Da, naravno. Moram da naglasim da oni ponekad nisu zadovoljni našim stavom prema Srbima. Postoje određena nerazumevanja i razočaranja do te granice da smatraju da se prodajemo Srbiji i Srbima. Oni ne razumeju da Albanija nema šta da izgubi ukoliko ima dobre odnose sa Srbijom. Nakon proglašenja nezavisnosti Kosova, mi nemamo problema sa Srbijom, zašto onda ne bi smo imali dobre odnose?

Podržavam filozofiju stvaranja sprege između Albanije i Srbije zbog Kosova. Moramo da idemo napred. Ne verujem da albanska vlada ima problem sa javnim mnjenjem o politici prema Srbiji.

Danas nije samo prisutan nacionalizam već kombinacija nacionalizma i konformizma. Nacionalizam i nacionalističke organizacije su veoma slabe u Albaniji. Mi smo istrošili rezervoar nacionalizma za vreme komunizma. Enver Hodža je bio nacionalista. On je kreirao zemlju koja je bila bazirana na nacionalizmu, a ne na internacionalizmu koji je jedna od glavnih karakteristika komunizma. Nacionalizam je takođe bio izvor produženja njegove vlasti. Zbog toga je Albanija postala neka vrsta Pijemonta za Kosovo. Naravno, tu treba imati u vidu i nemogućnost kosovskih Albanaca da posete Albaniju. Ako nešto nije jasno vidljivo, lako ga je mistifikovati. Mislim da su kosovski Albanci koji su prvi došli u Albaniju bili veoma iznenađeni onim što su videli.

Ali, na albanskoj strani nisu postojale takve iredentističke tendencije, barem ne otvorene. Ljudi ovde ne sanjaju o Velikoj Albaniji i smučile su im se nacionalističke dogme. Oni žele da brinu o svojoj deci i poslovima. Ali, oni su konformisti, tako da ako ih pitate da li žele da se Kosovo i Albanija spoje u Veliku Albaniju, oni će reći - zašto da ne budemo zajedno? Ako je za vladu politički korektno da kaže ne, ne želimo to, za ljude na ulici bi možda bilo politički korektno da se kaže da, ili zašto da ne.

Rezultati nedavnog istraživanja javnog mnjenja na Kosovu koje je uradio Galup pokazali su da je većina populacije kosovskih Albanaca za formiranje Velike Albanije. Glavni razlog, koji neki navode, je da ova populacija vidi Albaniju kao uspešniju državu nego Kosovo (bezvizni režim, buduća kandidatura itd.).

R.L: To je u redu, ali to nije realno stanje. Uveren sam da bi Srbija, ukoliko bi međunarodna zajednica dala Srbiji severni deo Kosova, podržala stvaranje Velike Albanije. Videće da nema logike da postoje dve albanske zemlje i da je bolje da se ujedine.

Moramo biti realni i pragmatični. Mi nismo u mogućnosti da to priuštimo. Nemačka, najveća evropska sila i nakon dvadeset godina trpi posledice ujedinjenja. Albanija je kao država umalo propala 1997. godine, čak i bez Kosova. Mogu da ponovim nešto što sam rekao Timu Džudi nekoliko godina ranije. On me je pitao o Velikoj Albaniji i ja sam mu odgovorio da će je, ukoliko međunarodna zajednica odluči da donese takvu odluku, Albanci prihvatiti, ali se neće boriti za to.

Ne verujem da NATO zemlja može da aneksira teritoriju. U vreme kada se Albanija pridružila NATO-u, ja sam bio u Beogradu i rekao sam svojim kolegama: „Pogledajte, sada ljudi u Srbiji, koji su se plašili Velike Albanije, treba da slave, jer zemlja članica NATO-a ne sme da aneksira teritorije“.

Ali, šta se desilo sa Nemačkom. Istočni deo Nemačke je postao deo FR Nemačke i u isto vreme i član NATO-a i EZ.

R.L: Ne može da postoji Velika Albanija, bez želje sadašnje Albanije. Po mom mišljenju, takav cilj nije trenutno prisutan u političkom diskursu ove zemlje.

Onda, koji je dnevni red za balkanske zemlje – Evropska unija, regionalna saradnja i građenje međusobnog poverenja. Da li je ovo moguće?

R.L: Za region je važno pomirenje između Albanije i Srbije, ali ovo je teško postići. Moram da podvučem da ne postoje anđeli na Balkanu. Ne smemo demonizovati jednu, a veličati drugu stranu. Međutim, mi ne vidimo male stvari koje su važne, kao što je izvinjenje. Demokratska Srbija je bila dovoljna hrabra da se izvini za dela Miloševićevog režima, za počinjene ratne zločine u Bosni i Hrvatskoj. Ali, ne postoji nijedna reč o ratnim zločinima na Kosovu. Čini se da ovde Srbija ima prepreku. Srbija bi bila u mnogo jasnijoj poziciji ukoliko bi osudila ratne

zločine, ali nije bio reči ni od Tadića, ni od Jeremića. Isto važi i za drugu stranu, i ona mora da prizna da je pogrešila. Gde je bio rat, ne postoje anđeli ni na jednoj strani.

Jedini zajednički krov za Srbe i Albance je u Evropska unija. Evropska unija je projekat mira koji u ovom regionu mora da još jednom potvrdi svoju ulogu.

Da li vidite neke dobre poteze u sadašnjoj politici koji bi mogli da nas dovedu do pomirenja? Siguran sam da jedan deo srpske elite vidi da put za Kosovo vodi preko Tirane.

R.L.: Ne verujem da Albanija može da bude između Kosova i Srbije, ali svakako može da pomogne. Izgradnja kontakata i jačanje međusobnog poverenja je veoma važno. Neke stvari su se promenile - biznis igra veliku ulogu. Jedan moj prijatelj je uveren da mi imamo bolje poslovne odnose sa Srbijom nego sa Italijom. Smatra da su Italijani neka vrsta prevaranata i uvek željni prevare. Poslovanje sa Srbima je mnogo bolje i čistije. To su dobre strane balkanskog mentaliteta. Dobri kontakti između Srba i Albanaca će pomoći. Vidim pozitivne promene u srpskoj politici, od Koštunice ka Tadiću, zato što je Koštunica uvek imao negativno mišljenje o Albaniji.

Rekli ste da Albanci imaju jako dobro mišljenje o Zoranu Đinđiću. Šta se dogodilo u vreme Koštunice?

R.L.: Koštunica je nacionalista uskih pogleda i shvatanja. Njegovo ponašanje je predstavljalo najgoru zloupotrebu dnevne politike prema Albaniji, ali ne kažem i Albancima.

Ali ne na Miloševićev način.

R.L.: Mislim da su neki potezi Miloševića bili mnogo pametniji. Sada je situacija drugačija. Tadić je dosta promenio pristup prema Albaniji. Mislim da postoji i promena u Albaniji. Ilir Meta je jedan od političara koji donose promene u našem odnosu prema Srbiji. On je krajnje pragmatičan.

Situacija se promenila od kada je Albanija postala demokratska država, što je i priznato ulaskom u NATO. Albanija nije imala radikalnu ulogu na Balkanu u poslednjih 20 godina. Već duže vreme ona je bila između Zapada i kosovskih Albanaca, pokušavajući da zadovolji obe strane. Neki put je ovakva politika bila dvosmislena. Kada je Zapad odlučio da prizna Kosovo, život u Tirani je postao lakši.

Kakva je situacija bila 1997. i 1998. godine, kada se pojavila Oslobodilačka vojska Kosova? Kakva je bila atmosfera? O čemu se izveštavalo i kako se pitanje Kosova tada doživljavalo?

R.L.: Razumem da je gubitak Kosova veliki problem za Srbiju, ali zadržavanje Kosova u okvirima Srbije bio bi veći. Mislim da Srbija ne može da ga priušti. Oslobodilačka vojska Kosova je bila prisutna u Albaniji, ali ne i u Tirani. Postali smo je svesni 1999. godine. Dve godine ranije, 1997. bilo je suviše rano pojmiti šta će se desiti sa Kosovom. Nakon intervencije, bilo je jasno da Kosovo ide u pravcu nezavisnosti. Da je Kosovo bilo potpuno odvojeno od Srbije 1999. godine, situacija bi za Srbiju bila mnogo lakša. Sada je kompletan teret Miloševićevog nasleđa ostavljen na ramenima demokratske Srbije. Srbija je izgubila dosta vremena pokušavajući da sačuva ono što se ne može sačuvati.

Šta je sa sadašnjim periodom? Postoje mnogi glasovi koji kažu da je jedino moguće i izvodljivo rešenje podela Kosova ili razmena teritorija. Koji je Vaš komentar?

R.L.: Smatram da nezavisnost Kosova neće otvoriti Pandorinu kutiju niti biti presedan, već upravo njegova podela.

Verujem da sa srpske strane gledišta ne postoji razlika, jer je Badinterova komisija jasno rekla da jedino republike mogu da budu nezavisne. Zbog toga, Kosovo je presedan. Za Srbiju, đavo je već izašao iz boce.

R.L.: Naravno da postoje različita legalna mišljenja oko ovog problema. Glavni problem je što podela Kosova može imati negativan uticaj na Bosnu i Makedoniju što se tiče teritorije. Znam da postoje ljudi u Beogradu koji smatraju da nije realno videti Prištinu pod kontrolom Beograda, ali isto kažu da nije realno videti severnu Mitrovicu pod kontrolom Prištine. Ovo je samo jedan način razmišljanja i verujem da ovi ljudi mogu biti u pravu.

Ali zašto bi Kosovo ovo prihvatilo? Ne verujem da bi to rešilo problem za lidere Srbije. Teško je za njih da prihvate nezavisnost i podelu Kosova. Postoje zemlje koje su uradile strašne stvari i moraju da snose odgovornost za svoje postupke. Zašto onda napraviti ustupak Srbiji? (...). Ovo je život i Srbija nije prva zemlja koja gubi teritoriju. Čak i na individualnom nivou, kada uradiš nešto loše moraš da platiš. Teško je, znam. Mislim da je srpski problem primarno vezan za percepciju srpske javnosti i političku borbu. Sa druge strane, kosovski Albanci su shvatili da nezavisnost

nije rešila sve probleme. Ne postoji magična formula za probleme svakodnevnog života. Kosovo više treba da se fokusira na izgradnju države, ekonomije, funkcionalne demokratije, pre nego na priznanje. Verujem da je za običnog građanina Kosova, Albanca ili Srbina važnije uspostavljanje bezvignog režima. Moramo biti realni. Kina nije bila član UN do 1971. godine i Tajvan nije član UN. Švajcarska nije htela da postane član. Kosovo je priznala većina velikih sila. Ono što se desilo, neće biti preokrenuto, uprkos svim poteškoćama, trikovima i neuspesima. Jeremić ili Tači neće promeniti istoriju.

Da li mislite da je neka vrsta istorijskog sporazuma između Srba i Albanaca izvodljivo rešenje?

R.L.: Za mene bi najbolje rešenje bio model dve Nemačke. To bi značilo *de facto* priznanje, ali ne *de jure*. Znači, dve Nemačke, Istočna i Zapadna, su funkcionisale, čak su igrale i fudbal.

Šta mislite o odnosima u oblasti kulture između Srbije i Albanije?

R.L.: Verujem da je mnogo lakše za srpsku kulturu u Albaniji, nego za albansku u Srbiji. Srbija je velika zemlja. Mi smo navikli na srpske filmove i muziku. Mi znamo mnogo više o Srbima, nego što oni znaju o nama, ali to je zato što smo bili izolovani i zato što smo mala država.

Onda, koje proizvode Albanija može da ponudi Srbiji?

R.L.: Ovde postoji mistifikacija turizma, ali mi nemamo najbolje plaže i slično. Veliki je kuriozitet za Srbina da dođe u Albaniju i obrnuto. Za Srbe, Skadar je nešto prelepo. Znam da svi moji prijatelji kada dođu u Albaniju žele da ga vide. Turizam može da se razvije. Biznis se pomera, a i kultura. Sećam se jednog ovdašnjeg festivala na kome su doneli srpsku hranu- ćevapčiče. Trajao je dve nedelje ispred *piramide* (bivši Mauzolej Envera Hodže). To je bio veliki uspeh. Verujem da imamo više sličnosti nego razlika.

Zašto su onda balkanske zemlje usmerene ka Zapadu, a ne fokusiraju se na međusobnu saradnju?

R.L.: Ovo je problem. Zašto je onda danas svaka zemlja fokusirana na svoj dnevni red u Briselu, a ne jedna prema drugoj? Postoje dve brzine. Jedna brzina se odnosi na put ka Briselu, a druga na regionalnu saradnju. Svako je više zainteresovan da gaji odnose sa Briselom, nego između sebe. Moje mišljenje je da je potrebno harmonizovati ove dve brzine za sve zemlje na prostoru Balkana.

Šta je sa religijskom disperzijom i kulturom tolerancije u Albaniji? Ljudi u Srbiji ne znaju putno o tome.

R.L.: Albanska država, ali i civilno društvo, mora više da radi na promovisanju ovih stvari. Čak i crkva može to da radi. Nažalost, crkva u Srbiji je i suviše nacionalistička, a u Albaniji je suviše konfuzna. Ako Albanija ima nešto da ponudi Zapadu i svojim susedima, onda je to religijska koegzistencija, suživot. Tri religije žive u harmoniji, u društvu koje je predominantno sekularno. Religija nije jaka u Albaniji. Albanski pravoslavci su često iznenađeni grčkim religijskim fanatizmom. Zvanično, Albanija je muslimanska zemlja, ali oni koje mi nazivamo muslimanima, oni ne ispunjavaju standarde drugih muslimanskih država. Ili kada poredimo pravoslavce sa Srbima ili Makedoncima, razlika je velika. Jedini koji su konzervativni su katolici na severu. Većina mešoviti brakova je između pravoslavaca i muslimana. Međutim, retki su mešoviti brakovi u koje su uključeni katolici. Oni su poprilično zatvoreni.

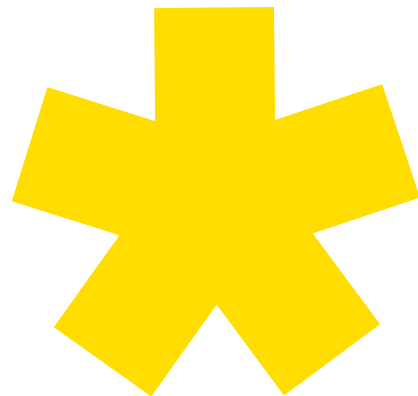
Kakav je imidž srpske manjine i ostalih manjina u medijima u Albaniji?

R.L.: Ne postoji toliko izveštavanja o manjinama. Uglavnom je bilo pozitivno izveštavanje o srpskoj manjini, naravno sa malim sporovima. Ovde je uvek problem kada se radi o srpskoj, crnogorskoj, makedonskoj ili bugarskoj manjini. Zato što su to sve balkanske razmirice. Kao što sam rekao ambasadorima Makedonije i Bugarske, morate da se složite kako želite da se zovete i mi ćemo vas tako i zvati. Isto važi i za srpsko-crnogorsku manjinu. To nije neko veliko pitanje.

Jedina manjina koja pati su Romi. Niko ne priča o njima. Postoji tišina mržnje prema Romima. Oni su ignorisani, kao da ne postoje. Na inicijativu Evropske unije pokrenuti su neki projekti i planovi za rešavanje njihovih problema. Postoji sveopšte osećanje da većina daje pravo manjini. Kao i u Makedoniji, oni osećaju da su dali prava albanskoj populaciji na Kosovu. Ovo je tipičan mentalitet Balkana, da mi kao većina dajemo pravo manjini. Iako nema velikih etničkih razmirica, ovaj mentalitet je prisutan u zemlji.

Kako doživljavate status albanske manjine na jugu Srbije? Kako se njihovi problemi tretiraju?

R.L.: Postojala su neka izveštavanja. Plašim se da su oni viđeni kao manjina Kosova, a ne Albanije. Pijemont za njih predstavlja Kosovo. Manjina uvek gleda svoju matičnu zemlju. Ukoliko Albanci u Makedoniji vide Albaniju kao svoju matičnu zemlju, verujem da ljudi iz Preševa vide Kosovo kao svoju matičnu zemlju. Velika Albanija nije postojala, osim tokom dve godine fašizma, ali Veliko Kosovo je postojalo za vreme Jugoslavije, oko 70-ih godina. Centar za Albance u Jugoslaviji je bila Priština. Bez granica, Univerzitet u Prištini je bio kulturni centar. Nakon formiranja novih država, oni su bili podeljeni. U određenoj meri ovo se mora poštovati, jer su određene porodice bile razdvojene. Albanija je bila odvojena zidom - Tita, Hodže, zovite ih kako hoćete. Ljudi iz Preševa vide Kosovo kao svoju matičnu zemlju, a Albanija je stari, veliki san.



INTERVJU, NIKOLIN JAKA¹⁶

Da li možete da mi kažete nešto više o trenutnim trgovinskim odnosima između Albanije i Srbije?

N.J: Nivo tržišne saradnje između Albanije i Srbije raste i postaje sve veći. Optimista sam i verujem da će se za dve do tri godine promet robe između ove dve zemlje utrostručiti. Privredna i industrijska komora u Tirani je u veoma dobrom odnosu sa Privrednom komorom u Srbiji. U 2008. godini smo organizovali B2B forum u Srbiji, u Beogradu. U martu 2010. godine smo imali sastanak sa predsednikom Privredne komore Srbije u Beogradu. Iako imamo dobre odnose sa komorom, to ne znači da smo jednaki u ovoj saradnji. U novembru iste godine, srpski biznis je veoma prisutan u Albaniji. Na poslednjem sajmu u Tirani zamenik ministra za ekonomiju organizovao je forum koji je nazvao Dan Srbije. Ovim forumom se želeo pokazati potencijal srpskog biznisa i šta sve on može da ponudi Albaniji. Mislim da je postigao pravi uspeh. Preko Ministarstva spoljnih poslova i Ministarstva ekonomije mogu da se povećaju privredni odnosi između Albanije i Srbije. U tom smislu smo već pričali sa ministrom ekonomije, gospodinom Metom, o potrebi organizovanja sličnog foruma u Srbiji, gde bismo predstavili potencijale albanskog poslovanja i sve što možemo da pružimo Srbiji. Zbog svih ovih dešavanja sam veoma optimističan o budućnosti između ove dve zemlje. Takođe, saradnja sa Privrednom komorom Srbije će u budućnosti biti uspostavljena tako da obe zemlje imaju više koristi.

Kako vidite funkcionisanje CEFTA čiji su članovi obe zemlje i Srbija i Albanija?

N.J: Članstvo u CEFTA će pojednostaviti birokratske procedure koje su trenutno na snazi. Veoma sam optimističan po tom pitanju, uprkos svim carinskim i drugim birokratskim procedurama. I ne samo zbog članstva u CEFTI, mi moramo lično da radimo na uprošćavanju svih birokratskih mera i barijera koje trenutno postoje između ove dve zemlje.

Odnos bilateralne trgovine između Srbije i Albanije je veoma neuravnotežen. Prema podacima Privredne komore Srbije, iz celokupne trgovine procenat Srbije u tom trgovinskom odnosu je 90% i izvoz Albanije u Srbiju je 10%. Da li vidite ovo kao problem? Da li postoji neka perspektiva za bolje balansirani trgovinski odnos?

N.J: Samo biznis može da reguliše ovu vrstu ravnoteže i da pokaže koje su oblasti najbolje za investiranje, odnosno da reguliše procenat izvoza i uvoza. Ne zaboravite da je pre devedesetih godina Albanija izvozila velike količine prehrambenih proizvoda u Srbiju, pre svega voće, meso, maslinovo ulje, riblje proizvode i sl. Međutim, trenutni izvoz nije više na tako visokom nivou. Srpski biznis može da se orijentiše na druge resurse u Albaniji kao što su turizam, energija, transport i drugo.

Vratimo se na normalne trgovinske odnose. Što se tiče proizvoda, iz svog iskustva mogu reći da je na srpskom tržištu jedini potpuno prepoznatljiv proizvod iz Albanije Skender-beg konjak. Čak ni to se ne izvozi na srpsko tržište. Ljudi znaju za taj konjak, kupili bi ga ali ne mogu nigde da ga pronađu. Šta mogu da urade albanska država i Privredna komora kako bi promovisala albanske proizvode?

¹⁶ - Nikolin Jaka obavlja funkciju predsednika Albanske privredne komore.

N.J: Privredna komora već radi na marketingu albanskih proizvoda kako bi povećali svoj izvoz. U tu svrhu albanska vlada je izradila platformu u okviru Ministarstva poljoprivrede. Oni su već pripremili i napravili poslovne pakete za albanske farmere, kako bi mogli da ulažu u najvećoj mogućoj meri u tipično albanske proizvode. Sa ovakvom podrškom oni mogu da postanu i izvoznici.

Koji su naprepoznatljiviji i najviše prihvaćeni srpski proizvodi u Albaniji i koji je opšti stav prema srpskim proizvodima u Albaniji?

N.J: Imamo Euromax supermarkete sa proizvodima ne samo iz Srbije nego i iz ostalih država. Na poslednjem sajmu su prikazana energetska pića, voćni sokovi itd.

Da li je siromašna infrastruktura prepreka za trgovinske odnose? Kako može da se poboljša infrastruktura?

N.J. Infrastruktura je, u ovom trenutku, siromašna u odnosu na evropski nivo tržišta koji želimo da postignemo. To je prepreka za trgovinu i za sve što je vezano za tržište. Albanska vlada radi na putevima i na infrastrukturi luka. Ukoliko se infrastrukturno povežu Tirana, Priština i Beograd (autoput Drač – Kukeš – Priština i Koridor 10) to bi značilo mnogo za tržište. Čak će i birokratske procedure biti pojednostavljene, ako se ovaj put bude koristio. Ovaj put će pomoći u uklanjanju svih barijera i predrasuda koje postoje u našim glavama kada je u pitanju tržište.

Postoji pitanje Kosova, koje se nalazi između Srbije i Albanije. Da li ovo pitanje ugrožava ekonomske odnose između dve ekonomije?

N.J: Smatram da ambicija ove tri zemlje jeste integracija u EU. Sve tri zemlje imaju ambiciju da postanu članice EU, i nakon članstva sve barijere će nestati jer neće postojati granice. Tako da će članstvo u ovoj velikoj evropskoj porodici ukloniti sve predrasude, čak i ukoliko građani nisu želeli da budu deo ovog odnosa. Poslovni ljudi ove tri zemlje imaju zadatak da omoguće saradnju, da odnos dovedu u red i da uklone sve predrasude u ovom trenutku.

Odnedavno je vizni režim Srbije prema Albaniji ukinut. Kakva je situacija bila ranije? Da li albanski biznismeni i Privredna komora Albanije očekuju da se pojačaju odnosi zbog toga što albanski biznismeni sada mogu da putuju slobodno u Srbiju i da promovišu svoje poslovanje?

N.J: Ukidanje viza i druge birokratske olakšice pomažu ojačavanju odnosa i povećanju saradnje između zemalja, ljudi i biznisa.

Spomenuli ste ranije sektor energije, turizma itd. Koje su perspektive za srpsko-albanske odnose u tim oblastima? Da li očekujete neke investicije ili razmene znanja između ove dve zemlje? Koja vrsta energije? Gde? Gasifikacija? Električna energija? Građenje hidroelektrana?

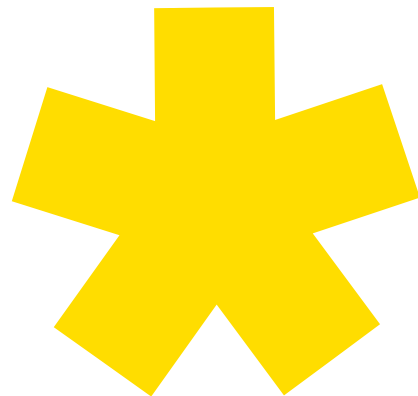
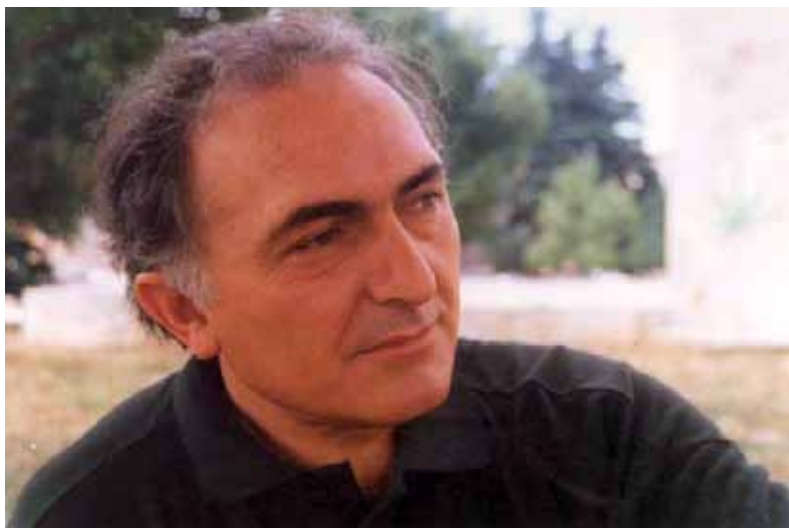
N.J: Albanija ima dosta resursa u čistoj energiji, npr. hidroenergiji. Ali klima i geografska pozicija nude neke alternativne vrste energije, npr. snaga vetra.

Moje poslednje pitanje se odnosi na zajednički pristup srpske i albanske ekonomije prema inostranim tržištima. Da li postoji šansa za strateško partnerstvo? Da li postoji šansa za zajednički razvoj neke industrije?

N.J: Sa pozicije predsednika Privredne komore, kao najbolju stvar vidim razmenu informacija, između biznisa i između Komora. Potrebno je da jedni drugima damo najbolje mogućnosti koje postoje u našim zemljama, kako bi bili zanimljivi evropskom tržištu.

Da li je izvodljivo dalje razvijati zajedničku proizvodnju, kao meru koja bi pomogla i srpskoj i albanskoj ekonomiji?

N.J: Sudeći prema globalnim trendovima, zajednička saradnja u biznisu je jako dobra stvar kako bi se suprotstavili globalnom tržištu.



INTERVJU, FROK CUP I¹⁷

Da li možete da mi kažete nešto više o izveštavanju albanskih medija o pitanjima vezanim za Srbiju? Koji je uobičajen imidž Srbije u albanskim medijima?

F.C: Tokom komunističkog perioda bili smo veoma radoznali da znamo šta se dešava van granica naše zemlje. Tokom osamdesetih godina XX veka mogli smo da gledamo nekoliko jugoslovenskih kanala. Veoma smo voleli vaš program, pogotovu filmove. Nažalost, kvalitet prijema je bio jako loš, bilo je puno snega i šumova, jer je vlada pokušavala da blokira signal.

Što se tiče imidža Srbije, postoji dvostruki standard u pristupu elite i građana. Jedan proizilazi iz politike i političkih odnosa, a drugi iz istorije odnosa između ova dva naroda. Politika je totalno uništila povezanost Srbije i Albanije, pogotovu za vreme komunističkog režima. Nakon pada Hodže i prekida odnosa sa Titom 1948. godine, režim je predstavio Jugoslaviju kao odmetnika komunističkog kampa. Naravno, najvažnije pitanje je bilo Kosovo. Hodža je koristio ovo pitanje kao sredstvo za ostvarivanje svojih ciljeva u okviru unutrašnje politike. Nakon 1990. godine i promene režima, odnos prema Srbiji se nije promenio. Albanija je postala otvorena zemlja uspostavljanjem više kontakata među ljudima, a državljani Albanije koji imaju određeni kontakt sa Srbima imaju pozitivno mišljenje o njima i o Srbiji. U stvari, činjenica je da možemo da razlikujemo dve vrste ljudi koji su protiv Srba: političari i ljudi koji su primitivni ili ljudi.

Da li to znači da su albanski političari generalno protiv Srbije u svojim nastupima? Koji su razlozi za to - populizam ili postoje stvarni razlozi? Zaista je teško poverovati da uvek postoji neki realan razlog.

F.C: Uistinu, populizam je realan razlog. Ako se ponašate na taj način, lako se mogu dobiti glasovi. Međutim, moram reći da ovakav način ponašanja postaje sve manje i manje vredan. Albanci su sada budni, širokih pogleda i sve veći broj je svestan realnosti, čak i kada se govori o odnosima između Prištine i Beograda, i Tirane i Prištine. U poslednjoj deceniji, video sam mnogo ljudi koji dolaze i odlaze iz Srbije u Albaniju, pogotovu novinara i biznismena. Interesantno je da se nije desio nijedan incident zbog ove tendencije u Albaniji.

Ipak, to je na nivou pojedinca. Šta je sa generalnim stavom Albanaca prema Srbima i Srbiji?

F.C: Rekao bih da je opšti utisak pronaći način putem kojeg bi se podigao nivo odnosa, pogotovu u oblasti kulture i ekonomije. Privatno znam mnogo Albanaca koji su biznismeni zainteresovani za uspostavljanje poslovnih odnosa sa Srbijom. Imam jednu veoma ličnu priču o međusobnim pogrešnim percepcijama. Kao direktor Albanske telegrafске agencije (ATA) otišao sam u Beograd 2001. godine. U to vreme ATA je bila član Evropske alijanse novinarskih agencija (EANA). TANJUG je bio izbačen iz te asocijacije zbog Miloševićeve politike i kršenja ljudskih prava. U 2000. i 2001. godini TANJUG je ponovo aplicirao za članstvo. EANA me je pitala da odem u Beograd kako bih izgradio odnose sa TANJUGOM, kako bi što pre došlo do razmene vesti. Mislim da sam bio jedan od prvih koji je došao posle bombardovanja. Potpisao sam ugovor i, između ostalog, sam se sreo sa još nekim ljudima koje sam poznao u prošlosti. Kasnije, svi zajedno smo otišli do Kluba pisaca u Beogradu. Imali smo prijatno veče. Neki ljudi

¹⁷ - Frok Cupi je urednik dnevnih novina Agon i bivši direktor Albanske telegrafске agencije

su mi prilazili i pitali me odakle sam. Kada su čuli da sam iz Albanije, rekli su mi da ne znaju Albance kao što sam ja. Jedan slikar je rekao da zna Albance sa Kosova, ali da mu oni ne liče na mene. Posle nekog vremena mi je rekao: Da li možete, molim Vas, da me sačekate jedan sat? Otišao je kući i uzeo jednu sliku kao poklon za mene. Rekao je da mi je poklonio sliku jer je prvi put sreo Albanca iz Albanije, a koji je potpuno drugačiji od predstave koju je on imao o Albancima. Nažalost, zaboravio sam njegovo ime. Kasnije su mi prijatelji rekli da mnogi u Srbiji imaju malo saznanja o Albaniji. Slična situacija je i u Albaniji kada je reč o Srbiji i Srbima. Sada mislim da mnogi ljudi dolaze u Beograd i obrnuto.

Da se vratim na saradnju u medijima. Da li možete da uporedite stanje 1990-ih godina sa sadašnjom situacijom? Da li se kontakti između novinara razvijaju brže nego kontakti između političara?

F.C: Za vreme komunističkog režima nije bilo stvarne saradnje. U tom periodu, ne možemo da govorimo o saradnji između srpskih i albanskih novinara. Jugoslavija je smatrana stvarnim, teškim neprijateljem Albanije. Bilo je bizarno da je ATA, koja je bila glavni izvor informacija u Albaniji, u to vreme preuzimala vesti od TANJUG-a, iako su vesti originalno dolazile iz agencija ITAR-TAS, Rojters. Za mene je to bilo neobjašnjivo.

Imam ponovo jednu ličnu priču vezanu za to vreme. Pošto je Jugoslavija smatrana teškim neprijateljem, bio sam kažnjen sa šest godina prinudnog rada za vreme komunističkog režima, zato što je Enver Hodža rekao da je jedan od mojih članaka, objavljen u NIN-u, bio protiv partije i komunističkog režima. Poslali su me na planinu za ponovno obrazovanje u trajanju od 6 godina, samo zbog te optužbe. Nikad nisam video, čitao ili pisao za NIN magazin. Dakle, samo senka Jugoslavije je uticala na ljude u Albaniji.

Nakon 1990. godine mnogi su nas nazivali otvorenim društvom, ali mi ipak nismo bili baš otvoreni prema Srbiji. Mnogi Albanci su radili ili još uvek rade u Grčkoj, pa smo zbog toga bili otvoreni prema njoj. Srbi u Albaniji, pogotovu diplomate, bili su pod neprestanim nadzorom albanske tajne službe.

Nakon 2000. godine Postali smo malo otvoreniji. Sada ne postoje nikakve prepreke za uspostavljanje kontakta, za razmenu vesti, za razvoj biznisa i sličnog. Međutim, vrlo mali broj ljudi je to uradilo. Novinari i nevladine organizacije su verovatno najaktivniji. Bilo je mnogo intenzivnije u 2002. i 2003. godini. Mnogi srpski novinari su dolazili u Albaniju i obrnuto.

U Srbiji su članci o Albaniji retki. Teme ovih članaka obično su turizam i promene, a nedavno su se pojavili prvi tekstovi o srpsko-crnogorskoj manjini. Većina vesti vezanih za Albaniju su u vezi sa Kosovom. Međutim, nema vesti o ekonomiji, o političkim uslovima u ovoj zemlji, drugim rečima, ne postoji ništa o normalnim temama. Da li je situacija ista o izveštavanju o Srbiji u Albaniji odnosno da se sve filtrira kroz sliku Kosova?

F.C: U početku je to bio slučaj, ali ne više. Ipak, primitivni nacionalizam u Albaniji i dalje utiče na ljude. Kao što sam Vam rekao postoje dva standarda. Jedan standard predstavlja stanovništvo koje je protiv Srbije, a drugi standard čine ljudi koji nikada neće dozvoliti da pitanje Kosova bude prepreka u njihovom odnosu sa Srbima i Srbijom. Prvi standard je povezan sa primitivnim ljudima.

Pre tri godine ispričao sam vašem ambasadoru u Albaniji, gospodinu Zariću, jednu anegdodu. Veštačko jezero u predgrađu Tirane je poplavilo nekoliko kvartova. Jedan čovek, koji je očigledno bio siromašan i pripadao je najnižoj klasi građana, hodao je u vodi. Čuo sam ga kako viče: „Vlada je užasna i veoma prljava. Pogledajte me, izgleda kao da živimo u Beogradu.“ U najnižim slojevima stanovništva postoji imidž Srbije kao veoma siromašne i loše zemlje. To je neuspeh političke klase, zato što je veoma profitabilno i lako govoriti o Srbiji kao o kraju sveta. Lider Socijalističke partije, gospodin Edi Rama, često je za vreme nedavnih protesta na veoma negativan način poredio Albaniju sa Srbijom. Izgovarao je rečenice tipa „Vlada je toliko loša, vidite da je Srbija ispred nas, ali kako Srbija može da bude ispred nas.“

Jedno od glavnih pitanja jeste da EU očekuje od zemalja u regionu, regionalnu saradnju. EU očekuje od naših zemalja da negujemo tu saradnju. Produkt te saradnje je unapređenje znanja i poboljšanja saradnje između građana ove dve zemlje.

F.C: Nažalost, bojim se da će saradnja između balkanskih zemalja ostati na najnižem nivou, bez neke posebne ekonomske saradnje i razmene. Sa povećanim posetiocima iz Srbije u Albaniji i obrnuto, doći će do poboljšanja saradnje u drugim poljima. To je najbolji način da se borimo protiv našeg mentaliteta.

Poslednji popis stanovništva bio je dvadesetih godina XX veka i na osnovu njega u Albaniji postoje tri glavne religije. U šezdesetim godinama XX veka, Hodža je proglasio Albaniju za prvu ateističku državu na svetu. Da li možete da nam kažete nešto više o ovom pitanju i kakva je situacija danas? U Srbiji postoji rasprostranjeno mišljenje da su svi Albanci muslimani.

F.C: Niko u Albaniji nije pravi musliman. Preci većine sadašnjih albanskih muslimana su preuzeli ovu religiju u XVI veku. Oni nisu pravi vernici i jako je mali broj pravih vernika. Muslimani i hrišćani u Albaniji nisu nikada prouzrokovali probleme između sebe. Ali na Kosovu i u Makedoniji je drugačije. Jedan od osnovnih stubova identiteta Albanaca u Makedoniji je islam, skoro isto kao na Bliskom istoku. Oni su pravi vernici. U Albaniji postoji veliki broj mešovitih brakova i postoji bezbroj primera o parovima koji žive zajedno, bez znanja o verskim pripadnostima. (...)

Oko 10-15% muslimana su Bektaši, koji su u stvari posebna sekta šiita. Prema nekim brojkama oko 70% Albanaca su muslimani. Prilično je neverovatno da su 99% njih proamerikanci (iako je Amerika od strane većine muslimana u svetu viđena kao zemlja koja izaziva rat u islamskim zemljama), a preko 80% su proevropljani. Ako intervjuišete nasumično izabrane ljude na ulici, oni će definitivno potvrditi ove brojke.

Podaci nekih istraživanja javnog mnjenja, koje sam imao priliku da pročitam, kažu da su Albanci veoma naklonjeni evropskim integracijama zbog uvođenja bezvизnog režima. Da li je to jedini razlog?

F.C: To je samo jedna dimenzija. Albanci hoće da se presele u Evropu. Celokupno vreme Albanija gleda ka Zapadu. Navikli su da gledaju italijansku televiziju i dive se Zapadu, Nemačkoj i Francuskoj. Oni nikada nisu gledali arapske zemlje i nikada nisu otišli tamo, naravno sem nekoliko pojedinaca.

Ali Albanija je član Organizacije islamske konferencije od 1993. godine. Da li je bilo nekih nemira na albanskoj političkoj sceni?

F.C: Nije bilo. Nije postojala nikakva reakcija. Mi smo, kao novinari, pisali o tome. Neki su bili otvoreno protiv toga, ali nije došlo do nemira. Niko u to vreme nije ni znao da će Albanija postati član te organizacije. U stvari još uvek ova odluka nije ratifikovana u albanskom parlamentu, tako da Albaniji nije puni član. Već duže vreme Albanija ima malu zastupljenost u toj organizaciji. Niko u Albaniji nije ponosan što je član ove organizacije.

Pročitao sam negde da su islamske zemlje nudile veliki broj stipendija albanskim studentima.

F.C: Tokom 1994. godine u Albaniji je postojao veliki uticaj iz Saudijske Arabije. Sagrađeno je preko šeststo džamija u jednoj godini. Ovi objekti su uglavnom prazni. Onda su se povukli jer su videli da nemaju uticaja u zemlji.

Kako Albanci vide ulogu NATO-a? Da li je vide kao prvi korak ka EU i regionalnoj saradnji?

F.C: Što se tiče zapadnih civilizacija, Albanci ne razmišljaju mnogo o tome. Ukoliko je u pitanju Zapad, oni ne diskutuju o tome. Gotovo je jednoglasno prihvaćeno da je ulazak u NATO dobar korak za Albaniju. Oni ne razmišljaju o kritičnim pitanjima, kao što je da će neki ljudi morati da idu u Irak i Avganistan, ili da će zemlja morati da troši deo svog BDP-a za odbranu kako bi ispunila standarde NATO-a. Čak i u nekim javnim diskusijama na televiziji neki od učesnika su koristili argument *da je tako i u Americi*. Kad se potegne takav argument, svaka diskusija odmah prestaje, praktično nema raspravljanja. Ne postoji realna opozicija ovakvim argumentima koji govore o radu Zapada.

Pitanje Kosova? Kako ga Albanci doživljavaju?

F.C: Za prosečnog Albanca ljudi sa Kosova su braća. Oni misle da je veoma dobro što je Kosovo sada nezavisno. Na kosovske Albance je pre 1990. godine gledano kao na svece. Ali polako se taj imidž menjao, pošto su ljudi dosta naučili u prethodnom periodu. Kosovski Albanci su se pojavili u Albaniji nakon 1991. godine, međutim Albanci iz Albanije su bili razočarani kad su se konačno sreli. Došli smo do realnog stanja. Albanci sada znaju šta je Kosovo, a šta Srbija.

Na Kosovu je bio manjak informacija. Na primer, za vreme studentskih protesta 1981. godine u Prištini učesnici protesta su glasno uzvikivali parole za Envera Hodžu i njegov režim, zato što se smatralo da je on omogućio punu zaposlenost u Albaniji.

F.C: Sećam se toga. Hodža je napisao članak o tome. Nažalost, mi nismo znali što se stvarno događa. Za nas, to je bio drugi svet gde je postojala ogromna zemlja koja je htela da ubije našu braću. Bili smo potpuno slepi.

Kakav je imidž Kosova danas? U poslednjih nekoliko meseci mnogo informacija oživljava ideju Velike Albanije. Kočo Danaj¹⁸, koji je predložio ideju *Prirodne Albanije*, dobio je mnogo pažnje u srpskim medijima.

¹⁸ - Kočo Danaj je direktor Instituta za Regionalne prognoze u Tirani i autor Platforme za Prirodnu Albaniju u kojoj se zalaže za objedinjavanje svih teritorija naseljenih Albancima.

F.C: Znam Koču već duže vreme i jedna od njegovih glavnih karakteristika je kreiranje kontroverzi, stvarajući „nevolju“ svuda. On sam ne veruje u tu priču.

Ali on je promoviše i dobija dosta medijske pažnje. Barem u Srbiji.

F.C: Zbog toga što je video dosta naivnih ili neupućenih ljudi, najviše u Tetovu. Tamo je on viđen kao heroj. Ludilo je jako dobar biznis za ljude koji znaju kako to da iskoriste. Upravo zato on samo to radi i ništa više.

Ove reči su se odrazile na poslednjim izborima na Kosovu. Albin Kurti i njegov pokret je osvojio 11% i ušao u parlament Kosova. Takođe, nedavne ankete Galupa pokazuju da ideja Velike Albanije dobija sve veću podršku na Kosovu.

F.C: Mislim da je nemoguće stvoriti veliku državu na Balkanu. Glavni put Kosova je kreiranje nove vlade koja bi pomogla na putu evropskih integracija. Velika Albanija je samo loš san.

Naravno, ali svako pominjanje ovog lošeg sna dobija veliku medijsku pažnju, bar u srpskim medijima.

F.C: Ideja o Velikoj Albaniji ovde nije „živa“ ideja, jer ako neko spomene Veliku Albaniju svi počnu da se smeju. Kosovo će krenuti napred kao nezavisna država. Za mene Albin Kurti je fenomen. Njegova poruka je u stvari protiv Zapada, a ne protiv Srbije. Glavni cilj njegovog političkog diskursa je opozicija Americi i EU. Za njega ove države predstavljaju nacije koje su okupirale Kosovo.

Kosovska javnost je sasvim drugačija ovde. Postoje mnoge razlike u tačkama gledišta. Kosovski Albanci su više muslimani nego Albanci u Albaniji koji u stvari i nisu muslimani. Albanci u Albaniji mogu da piju alkohol, idu u crkvu i na sveta hrišćanska mesta, slave Božić i Uskrs. Verujte mi da za Božić možete videti više muslimana u crkvi nego hrišćana.

Na Kosovu je situacija totalno drugačija. Postoje ljudi koji gledaju više ka arapskom svetu i koji se ne osećaju kao deo Evrope. Albin Kurti koristi ova razmišljanja i koristi ih kao glas protesta protiv Tačijeve vlade. Vidite da postoji još jedna dimenzija. Rat 1999. godine organizovala je Oslobodilačka vojska Kosova. Oni su organizovali preuzimanje Kosova od Srbije i na kraju su formirali partije. Na prvim izborima na Kosovu, partija Rugove je osvojila izbore. Rugova je bio protiv rata. To govori da su posle završetka rata ljudi glasali protiv produkta rata. Sada, kada Zapad organizuje i podržava nezavisnost Kosova, 12% građana Kosova je glasalo protiv Zapada. Možete da vidite fenomen koji je potrebno istražiti.

Možda zbog toga što stanovnici Kosova vide kasniju istoriju Kosova kao ne tako uspešnu priču - nema bele šengenske liste, visoka nezaposlenost i sl.?

F.C: Visoka nezaposlenost je isto problem u Albaniji, ali niko nije formirao partiju koja je protiv Zapada.

Kakve su perspektive Kosova?

F.C: Po mom mišljenju perspektiva regiona je bolja nego što je bila ranije. Zapad, pokušava da promeni stvari na Kosovu. Žele da promene političare.

Sa druge strane Albanija promoviše dobre odnose između Albanije i Srbije, uprkos Kosovu. Čak guraju Kosovo da izgradi dobre odnose i da pregovara sa Beogradom. Ilir Meta je jedan od albanskih političara koji je promovisao dobre odnose između Albanije i Srbije. Bio je prijatelj sa Đinđićem i sada je ostao blizak sa Demokratskom strankom. Ovo je dobar znak. Vidim tri osobe u Albaniji koji razumeju zbog čega je potrebno uspostaviti dobre odnose sa Srbijom. Njihova imena su: Ilir Meta, Fatos Nano¹⁹ i Sali Beriša. Oni razumeju, ali se ne ponašaju hrabro. Sva trojica su veoma posvećena ovom pitanju.

Šta je sa Socijalističkom partijom i njihovim liderom Edijem Ramom²⁰?

F.C: Edi Rama je u ovom trenutku na istom putu kao i Enver Hodža. On polako zatvara zemlju i govori protiv Srbije. Socijalisti se ponašaju više kao nacionalisti u poređenju sa Demokratskom partijom pod vođstvom Beriše. Predstavlja se kao prozapadno orijentisan, ali je protiv Srbije i regionalne saradnje. Na protestima je govorio: „Ljudi ne smete da postanete Srbi. Oni su gori ljudi od nas.“

19 - Fatos Nano je bio lider Socijalističke partije Albaniji i u više navrata je obavljao funkciju premijera.

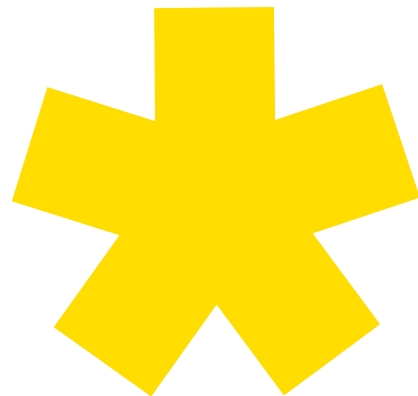
20 - Trenutni lider Socijalističke partije Albanije i gradonačelnik Tirane.

Sada je slika Kosova narušena najnovijom aferom u vezi sa ratnim zločinima i trgovinom organima na Kosovu i na severu Albanije.

F.C: Bio sam veoma obazriv prema izveštaju Dika Martija. Prošle noći sam gostovao u jednoj televizijskoj emisiji koja je bila posvećena toj temi. Ne verujem, kao i većina ljudi, da je Dik Marti protiv Kosova i Albanije. To je glup način razmišljanja. Istovremeno ne mogu da prihvatim ili odbacim optužbe Dika Martija. Vrlo sam otvoren prema izveštaju jer privlači pažnju i na taj način dovodi do promena u političkim krugovima Kosova. Ne mogu da kažem da je Tači ili neko drugi kriv, ali činjenica je da su oni političari koje je stvorio rat. Ja sam bio jedan od retkih koji je otvoreno bio protiv bombardovanja. U to vreme sam bio direktor nacionalne novinarske agencije. To nije bilo lako za mene i bilo je povezano sa mojim principom da sam protiv rata i protiv proizvoda rata. Rat ne doprinosi sređivanju stvari na Balkanu.

Veoma žustro su reagovali i opozicija i vlada na izveštaj Dika Martija.

F.C: Beriša je rekao da je događaj politički motivisan. Juče je glavni tužilac Albanije izjavio da će sarađivati sa Savetom Evrope u istrazi.



INTERVJU, PASKAL MILO²¹

Razgovor sa gospodinom Paskal Miloom je bio na temu istorijskih odnosa između Srba i Albanaca od kraja XIX veka do kraja prve polovine XX veka. Glavni cilj našeg razgovora je bio da prikaže javnosti Srbije pogled albanske historiografije na period kada je nastao albanski nacionalni pokret, kao i na događaje koji su doveli do stvaranja albanske nacionalne države i o odnosima Albanije sa Kraljevinom Jugoslavijom.

Da li možete da mi kažete nešto više o prvim znacima albanskog političkog pokreta na kraju XIX veka?

P.M: Prizrenska liga je najvažniji albanski politički pokret na kraju XIX veka. Osnovana je 10. juna 1878. godine u Prizrenu kao reakcija na odredbe Ugovora u San Stefanu, kojim je više od polovine zemalja naseljenih Albancima dato slovenskim državama na Balkanu (Bugarskoj, Srbiji i Crnoj Gori). Liga je osnovana kao organizacija koja je imala politički i vojni karakter, sa jedinstvenim upravnim centrom, i čija je osnovna misija bila odbrana nacionalnih interesa svim sredstvima.

Prizrenska liga je takođe uputila protest silama okupljenim na Berlinskom Kongresu, koji je otpočeo 13. juna 1878. godine, u kojem je odbacila planove po kojim bi teritorije naseljene Albancima bile pripojene susednim državama. Veliki broj peticija je bio upućen Kongresu, u kojim se tražilo očuvanje jedinstva teritorija naseljenih Albancima, kao i zahtev za davanje autonomnog statusa Albaniji.

Velike sile nisu uzimale u obzir albanske zahteve, te su odluke kongresa ozbiljno narušile integritet albanskih teritorija (teritorija sa apsolutnom ili većinskom albanskom populacijom) koje su pripojene Srbiji, Grčkoj i Crnoj Gori.

Albanska Prizrenska liga je organizovala oružani ustanak protiv odvajanja severnih i južnih teritorija naseljenih Albancima. Otpor je praćen sa političkim organizovanjem pokreta za autonomiju Albanije. Ali 1881. godine Liga je bila ugušena od strane trupa Otomanske imperije.

Kada ste spomenuli teritorije sa albanskim stanovništvom, da li možete da ih imenujete kako bi bolje razumeli situaciju?

P.M: Albanska historiografija govori o teritorijama koje su bile planirane da budu date Srbiji i Crnoj Gori, kao što su Vranje, Treni i Pirot (dati Srbiji), Hoti, Plav i Gusinje (Crnoj Gori). Takođe, ceo region Čamerije dat je Grčkoj.

U kasnijem periodu Otomanskog carstva, do 1912. godine, teritorije sa albanskim stanovništvom su bile podeljene na četiri administrativne jedinice imperije (vilajeta): Janinu, Skadar, Kosovo i Monastir. Albanski nacionalisti su hteli da se ova četiri vilajeta ujedine u jedan autonomni albanski vilajet. Ovo je bila osnova njihove ideje, dominantne krajem XIX i početkom XX veka.

Srpska historiografija ne smatra sve ove vilajete kao teritorije sa dominantnim procentom albanskog stanovništva. Koje je Vaše tumačenje?

²¹ - Paskal Milo je profesor istorije XX veka na Univerzitetu u Tirani i bivši ministar spoljnih poslova.

P.M: Ovo predstavlja kontradikciju u interpretaciji istorije. Ispada kao da se Albanci pretvaraju da su ovi vilajeti bili naseljeni većinom albanskog stanovništva. Naravno, da su postojale i druge etničke grupe. Znamo da srpski historiografi smatraju da neki od ovih vilajeta nisu bili naseljeni albanskom etničkom većinom. Ali, sa druge strane, postoji teza albanskih historiografa da su Albanci naseljavali teritorije današnje južne Srbije, od Preševa i Bujanovca pa sve do Niša. Ova populacija je bila organizovano premeštana sa ovih teritorija od strane Srba. Bili su pomereni na jugoistok, uz pomoć svih mogućih sredstava i metoda. Na osnovu mog znanja, u ovo vreme je počela da se razvija mržnja i neprijateljstvo između Albanaca i Srba. Ovo je početak svega što se kasnije dogodilo. Da se vratimo na Ligu. Liga je bila formirana kao glavno telo, kao oficijalni predstavnik buduće autonomne albanske države. To je bio veliki korak za Albance. U to vreme, Liga je objavila program koji je predstavljao platformu albanskog nacionalnog pokreta. Nije slučajno zbog čega je ovaj pokret nastao u Prizrenu, a ne u centralnim ili južnim teritorijama naseljenim Albancima. Tačno na tom mestu otpor prema Otomanima bio je najjači. Takođe je i opasnost za albansku populaciju bila najveća. Međutim, Turci su reagovali veoma okrutno, tako što su zarobili vođu Lige, Abdula Frašerija (jednog od braće Frašeri), i ubili mnoge druge vođe.

U srpskoj tradiciji, Albanci ili Arnauti su bili uglavnom viđeni kao glavni akteri koji su sprovodili Otomansku vlast. Šta se desilo na prelazu između XIX i XX veka?

P.M: Jedna od slabosti albanskog nacionalnog pokreta i jedan od razloga zašto Albanija nije postigla nezavisnost, kao ostale balkanske nacije, leži u činjenici da je sa albanskim prelaskom u Islam, elita bila integrisana na jedan ili drugi način u sistem turske administracije. Na ovaj način Albancima je administracija Otomanskog carstva dala određeni prioritet. Religija je uglavnom jedan od glavnih indikatora nacionalne svesti, tako da se albanski nacionalni pokret kasnije javio nego kod drugih.

Počeci albanskog nacionalnog pokreta se naziru u periodu od 1830. godine do 1840. godine, kada su neki od anti-otomanskih ustanaka organizovani na Severu i Jugu Albanije. U ovo vreme se pojavljuju i prvi ideolozi nacionalnog pokreta. Albanci su se opirali Tanzimatu, odnosno reformama koje je otomanska administracija sprovodila, organizovanjem brojnih pobuna i revolta u periodu od 1850. do 1860. godine (npr. u Skadru, Debru i Mirditi). U periodu od 1850. do 1870. godine započeli su i pokušaji kulturnog preporoda, sa ciljem osnivanja škola na albanskom jeziku, kao i dozvole objavljivanja knjiga na albanskom. U centru ovih zbivanja bili su pojedinci kao što su Zef Jubani, Timi Mitko, Kostandin Kristoforidi, Elena Gjika, Jeronim de Rada i drugi.

Šta se desilo nakon pada Prizrenske lige? Da li su postojali neki drugi projekti na kraju XIX veka?

P.M: Nakon pada Prizrenske lige, albanski ustanci protiv otomanske uprave su se nastavili. Godine 1890. godine, Nacionalni pokret Albanaca koji se borio za autonomiju Albanije je osnažen. Godine 1896. Albanci su napisali Memorandum vladi Otomanske imperije i Velikim silama u kojem se ponovo traži ujedinjenje četiri vilajeta u jedan jedinstveni, sa Albanskim guvernerom i administracijom. Ovaj zahtev je odbijen. Time je i osnaženo ubeđenje da je potrebna nova organizacija po ugledu na Prizrensku ligu koja bi osigurala da će se rat za nacionalno oslobođenje voditi pod jedinstvenom komandom i sa jedinstvenim ciljem. Stvorena je organizacija „Albanska liga vere“ koju je vodio Hadži Zeka iz Peći

Osnovni zahtev organizacije bio je očuvanje teritorijalnog integriteta albanskih teritorija od spoljnih pretnji, kroz formiranje autonomne Albanije u okviru Otomanske imperije. Ovi zahtevi su praćeni pobunama, pogotovo na Kosovu, koje je vodio Hadži Zeka, ali i u oblasti Skadra, Srednje i Južne Albanije.

U januaru 1899. godine u Peći stvorena je nova albanska liga (Pečka liga) Albanski nacionalni sabor koji se tamo okupio doneo je odluku kojom su naglašene namere Albanaca da dobiju samoupravu. Pečka liga je proširila svoje aktivnosti na celokupnu teritoriju naseljenu Albancima, čime je postala opasna za Otomansku upravu. Tokom 1900. godine ova organizacija je bila uništena upotrebom oružanih snaga. Sa padom Pečke lige, albanski nacionalni pokret je bio ozbiljno uzdrman.

Period od početka XX veka do Balkanskih ratova je ključan za političko organizovanje Albanaca u narednom periodu.

P.M: Finalna faza albanskog pokreta za nezavisnost počela je 1910. i trajala je do 1912. godine. Organizovani su konstantni nemiri u severnom delu Albanije. U tom periodu, Kosovo je bilo srce albanskog nacionalnog pokreta. Pobune Albanaca počele su tokom marta 1912. godine na Kosovu, ali su tek u maju iste godine se proširile i na Srednju i Južnu Albaniju. Pobunjenici, predvođeni Hasanom Prištinom, Bajramom Curijem, Isom Boletinijem i drugima, zauzeli su Đakovicu, Prištinu, Mitrovicu i druge gradove na Kosovu.

Broj pobunjenika je iznosio oko 30000. Ponovo, predvođnici albanskog nacionalnog pokreta tražili su od

Otomanske vlade formiranje autonomne provincije Albanije, ovog puta preko programa sastavljenog od 14 tačaka, koje je napisao Hasan Priština. Kako odgovora nije bilo, pobunjeničke snage su krenule ka Skoplju i zauzele sredinom avgusta 1912. godine. Nova turska vlada je zatim postigla privremeni kompromis prihvatanjem većine zahteva albanskih pobunjenika.

Upravo tada, u oktobru 1912. godine, četiri nezavisne balkanske nacije su pokrenule rat protiv Otomanskog carstva. Koja je bila reakcija albanskog nacionalnog pokreta?

P.M: U tom momentu, albanske vođe su mislile da je to pravi momenat za ostvarenje njihove ideje o autonomiji Albanije. Tražili su samo autonomiju, zato što su bili uplašeni da će, ukoliko se potpuno odvoje od Otomanskog carstva, Srbija, Crna Gora i Grčka podeliti sve teritorije naseljene albanskim stanovništvom. Ismail Kemal, koji je pre toga bio zamenik u parlamentu u Istanbulu zajedno sa Hasanom Prištinom, otišao je u Bukurešt u oktobru 1912. godine. Tamo je imao sastanak sa albanskom emigracijom u Rumuniji i po prvi put je spomenuo neophodnost formiranja komiteta albanskih patriota koji bi se borili za budućnost Albanije, ali i dalje u okviru Otomanskog carstva. Posle toga je odmah otišao u Beč, gde se sastao sa Bertoldom, austrougarskim ministrom spoljnih poslova. Posle sastanka otišao je u Trst, gde je dao intervju lokalnim novinama pod imenom „Popolo“ u kome je rekao da se vraća kako bi proglasio nezavisnost Albanije. Početna ideja je bila da to uradi u Draču, međutim, predomislio se i umesto u Drač zaputio se u Valonu, njegov rodni grad. Rizik je bio i suviše veliki u Draču zbog približavanja srpske armije. Tako da je Kemal proglasio nezavisnost Albanije u Valoni potpisivanjem deklaracije nezavisnosti, koju je potpisalo ukupno još 56 prvaka. Sa ovim događajem pokrenut je postupak stvaranja nezavisne Albanije.

Kada je rat počeo, srpska vojska je brzo zauzela Kosovo i teritorije današnje Albanije.

P.M: Došli su do linije Drač, Pogradec i Elbasan. Ovo je bila prva invazija srpske armije na Albaniju. Srpska vojska je bila prisutna na ovim teritorijama između oktobra i decembra. U tom momentu, na Londonskoj konferenciji odlučeno je da se formira nova autonomna država Albanija, pod vlašću sultana. Ovo je bila prva odluka ove konferencije. Oni su takođe apelovali na Srbiju i Grčku da izmeste svoje armije sa okupiranih teritorija u periodu od jednog meseca. Srbija i Grčka su odbile da to urade. U martu 1913. godine nakon oštre diskusije na Konferenciji, određene su granice između Albanije i Srbije. Međutim, srpska vojska nije u potpunosti napustila teritoriju Albanije, već su formirali zone razgraničenja, u severnom delu zemlje, zbog mogućeg velikog ustanka Kosova u septembru 1913. godine.

Šta se desilo za vreme prve invazije? Mi imamo veoma „živopisno“ svedočenje Dimitrija Tucovića u knjizi *Srbija i Albanija*, ali ne postoji mnogo izvora o ovom događaju.

P.M: Tucovićeve knjige je verovatno najbolji izvor. Njegovo svedočenje govori o zločinima srpske armije nad albanskim stanovništvom. Postoje neki dokumenti koji dokazuju da je Ismail Kemal pisao srpskim vođama u Ohridu i u Elbasanu, tražeći od njih da povuku armiju sa teritorija koje su date Albancima na Londonskoj konferenciji. Postoje još neki podaci koji govore o srpskom izaslaniku u Albaniji, Balugdžiću, koga je u Albaniju poslala srpska vlada, kako bi zajedno sa Ismailom Kemalom, napravio kompromis. Došao je dva puta u Albaniju i imao je sastanke u Draču i u Skadru sa ljudima bliskim Ismailu Kamilu, ali nikada nije imao sastanak sa njim lično zato što je Ismail u to vreme bio u Londonu. Razgovarao je sa njima o srpsko-albanskim odnosima. Ključni deo kompromisnog rešenja, kako bi došlo do mira na teritorijama koje su date Srbiji, a koje su predložili albanski predstavnici, bilo je da Srbija mora da napravi ustupak i povuče svoju armiju iz Albanije.

Početak Prvog svetskog rata kompletno menja političku situaciju u Evropi. Kakve su bile posledice na odnose između Srbije i Albanije?

P.M: Srbi su se povukli iz Albanije. Beč je pritisnuo princa Vida da mobiliše armiju i zatraži od kosovskih Albanaca da pokrenu ustanak protiv Srbije, a uz podršku Austrougarske. Princ Vid je odbio da to uradi zbog lošeg stanja u zemlji. Nije hteo da uključi svoju zemlju u rat između Austrougarske i Srbije. Ovo je bio razlog zbog čega je Beč odlučio da dalje ne pruža podršku princu Vidu i da stopira svu finansijsku podršku. To je bio početak kraja njegovih pretenzija u Albaniji pošto je izgubio podršku svih velikih sila, a pre svega Italije. Ubrzo je napustio zemlju, a nakon toga počele su da pristižu italijanske i grčke trupe. Srbi su ponovo okupirali severnu Albaniju. Ovo je bila situacija na terenu, sve do poraza srpske vojske od strane nemačko-austrougarske armije 1915. godine. Srpska vojska se povukla sa teritorije Albanije u pravcu Krfa.

Kakva je bila situacija za vreme povlačenja? Kakav je bio odnos albanskog stanovništva prema srpskoj vojsci? Srpski izvori često spominju podršku koju je srpska vojska dobila od Esada Paše Toptanija.

P.M: Da, postoje komentari o ovim činjenicama. Albanci, pogotovo sa severa, nisu bili srećni da vide srpsku vojsku koja se kretala kroz albansku teritoriju. Zima je bila oštra, tako da je srpska vojska dok je prelazila preko albanskih planina pretrpela velike gubitke. Uistinu, nije postojao organizovani pokret protiv srpske vojske. U to vreme, Albanija je imala unutrašnje probleme zbog prootomanskog pobunjeničkog pokreta koji je podržavala Turska. Albanija je pretrpela mnogo zbog ovog pokreta. Centar ovog pokreta je bio Šijkui Tirani. U ovom trenutku, u oktobru 1914. godine, Esad Paša Toptani se vraća u Albaniju (prognao ga je iz zemlje princ Vid) i proglašava vladu u centralnoj Albaniji, pre svega što na tom prostoru nije postajala zvanična centralna vlast. Sebe je proglasio predsednikom republike i potpisao je sporazum sa ministrom odbrane Srbije. Ovaj sporazum je veoma čudan dokument. Davao je pravo Albaniji da se pridruži Srbiji i mnoge druge stvari. Za njega je bilo veoma važno da ostane vođa Albanije u okviru Srbije.

Prateći srpsku vojsku, austrougarska armija kao i neke druge su takođe pristigle i došle na teritoriju Albanije.

P.M: Kada je srpska vojska došla na Krf, austrougarska vojska je okupirala Albaniju do reke Vjose na jugu. Za vreme rata bilo je šest različitih armija na teritoriji Albanije: na severu do reke Vjose je bila austrougarska vojska; Italijani su bili u Valoni; na jugu je bila grčka vojska; na jugoistoku francuska, a u predelu Pogradeca nalazila se bugarska vojska. Srbi su zauzimali prostor na severu. Granice između ovih armija su se pomerale - napred i nazad.

Sa Krfa, srpska vojska je pomerena ka Solunu i zauzela je Bitolj 1916. godine.

P.M: Rat je bio pri kraju 1918. godine, kada su se Srbi brzo pomerili iz Soluna kroz Makedoniju. Ponovo su došli u Albaniju i okupirali Skadar. Odmah nakon toga, Italijani su se pomerili na sever zato što je teritoriju okupirala austro-ugarska vojska. Srbi su stigli u Skadar samo nekoliko sati pre Italijana, krajem oktobra 1918. godine. Postojala je pretnja od izbijanja konflikta između Italijana i Srba. Intervencijom Francuske, odlučeno je da Srbi trebaju da se povuku, a da međunarodne snage preuzmu vlast u Skadru na period od dve i po godine. Srpska vojska je i dalje ostala na teritoriji Albanije, blizu Dibre (Debar, albanski deo te regije), do kraja 1921. godine. Nakon donesene odluke na Londonskoj konferenciji ambasadora, u novembru 1921. godine srpska vojska se potpuno povukla. To je predstavljalo poslednje prisustvo srpskih trupa na teritoriji Albanije, koju su konačno napustile u decembru iste godine.

Tako da je Albanija napokon osnovana kao nezavisna država. Kakve su bile veze između Kraljevstva SHS i Albanije u sledećih nekoliko godina? Kakva je bila percepcija statusa Albanaca koji su ostali na drugoj strani granice?

P.M: Krajem rata, Komitet za zaštitu Kosova bio je formiran u Skadru. U okviru ovog komiteta su bili Kadri Priština, Bedri Pejani, Hasan Priština i druge vođe kosovskih Albanaca. Glavni cilj ovog komiteta je bila inkorporacija Kosova u okviru Albanije. Komitet je bio veoma aktivan u periodu od 1918. do 1921. godine. Od 1922. godine kada je Albaniju konačno priznalo Kraljevstvo SHS i kada su uspostavljeni diplomatski odnosi, uticaj prethodno pomenutog pokreta je počinjao da opada. Glavni razlog je bila želja Vlade Albanije da uspostavi dobre odnose sa Srbijom. Postoji sporazum iz 1923. godine između ove dve države, ali sem toga nije bilo značajnih događaja u ovom periodu, zato što je Albanija bila u procesu stabilizacije. Borbe između različitih albanskih političara sprečile su bilo kakve inostrane inicijative. Zogu, budući kralj, emigrirao je iz države 1924. Godine, zato što su Fan Noli i ostali političari došli u Tiranu, podržani od strane jednog dela albanske vojske. U poređenju sa Zoguom, oni su bili demokratski orjentisani i potpuno drugačijeg duha. Fan Noli je bio pisac, prevodilac i arhiepiskop albanske pravoslavne crkve. Zogu je otišao u Beograd, gde je živio uz pomoć Vlade Kraljevine SHS. U početku je živio u hotelu Bristol, a onda je iznajmio kuću na Topčideru. Zogu je, u okviru Vlade Srbije, najveću podršku pružao tadašnji šef albanskog odseka pri ministarstvu za spoljne poslove Kraljevstva SHS. Zvao se Lazarević. U avgustu 1924. godine, Zogu je sa Nikolom Pašićem potpisao sporazum koji je imao 16 tačaka. Pronašao sam ovaj sporazum na tri različita mesta: u albanskoj državnoj arhivi, u knjizi koju je publikovao jedan jugoslovenski istoričar, a koji ga je pronašao u arhivi u Beograda; i jedan italijanski istoričar, Pastoreli, takođe ga je pronašao u arhivi Italije. Dokument je pronađen na tri različita mesta, što dokazuje da je istinit. Slična je situacija sa dogovorom između Esad Paše Toptanija i ministra odbrane.

Kao i prema prethodnim ugovorima Albanija je trebalo da se priključi Srbiji/Jugoslaviji, ali da njome upravlja albanski vođa ?

P.M: Da, to je tipično. Objavio sam knjigu pre 18 godina i u njoj možete da nađete integralnu verziju sporazuma. U stvari, to je bila moja doktorska disertacija - Albanija i Jugoslavija u periodu od 1918. do 1927. godine. Neki ljudi su

želeli da je prevedu i na srpski jezik.. Postoje interesantni detalji u knjizi o odnosima Albanije i Jugoslavije; i o rivalstvu između Jugoslavije i Italije oko Albanije. Moje namere su da objavim i drugi tom, koji bi obuhvatio period od 1928. do 1939. godine. Prikupio sam materijal, ali zbog određenih projekata nisam bio u mogućnosti da počnem.

Da li možemo da se vratimo na sporazum? Šta je bio sadržaj 16 tačaka?

P.M: Putem sporazuma Zog je obećao Pašiću zajedničku državu u kojoj bi Zog bio vođa Albanije. Postojao je i jedan član po kojem albanska pravoslavna crkva treba da se ujedini sa srpskom pravoslavnom crkvom. Zog je obećao da će Jugoslaviji dati manastir Sveti Naum. Ovaj manastir se danas nalazi blizu granice Makedonije sa Albanijom, na Ohridu. Konferencija ambasadora, Liga naroda i sud u Hagu su odlučili da manastir daju Albaniji, nakon dugotrajne diskusije koja je trajala do 1924. godine. (...) Zog je ispunio ovaj deo, tako što je dozvolio Jugoslaviji da preuzme Sveti Naum i Vermoš, odmah nakon njegovog dolaska na vlast 1925. godine. Posle ovog gesta, Zog je počeo da se ponaša na drugačiji način, birajući saveznike na osnovu novca koji su nudili. Italija je bila veoma zainteresovana da ima Albaniju pod svojim uticajem. Musolini je dao mnogo para Zogu, tako da je on umesto Jugoslavije izabrao Italiju kao stranog pokrovitelja. Kada je Zog odlučio da potpiše politički sporazum sa Italijom u novembru 1926. godine, italijanski protektorat nad Albanijom je počeo.

To je vrsta protektorata koja je jačala kako su godine prolazile i na kraju se završila sa fašističkom okupacijom Albanije?

P.M: Da. Kao reakcija na ovaj sporazum, ministar spoljnih poslova Jugoslavije, Ninčić se povukao iz vlade, nakon što je održao govor ispred parlamenta. Dan kasnije cela vlada je podnela ostavku, kao reakciju na sporazum. Ninčić je rekao kralju Aleksandru da nije uspeo u svojoj politici sa Italijanima o albanskom pitanju. Nakon toga, odnosi između Albanije i Srbije su se pogoršali i Jugoslavija je počela da protiv Zoga koristi njegovog zeta Čena Beja Krezijua koji je u to vreme bio ministar unutrašnjih poslova. Čeno Kreziju je postao agent Beograda, u pravom smislu te reči. Njegova porodica je bila iz predela Đakovice. Pod pritiskom Italijana, Zog je bio primoran da ga pošalje kao ambasadora u Beograd, zatim i Prag, gde je izvršen atentat na njega. Nakon atentata odnosi između Jugoslavije i Albanije su se dosta pogoršali. U maju 1927. godine je bio još jedan konflikt. Godinama je u predstavništvu Srbije u Albaniji bio prisutan jedan čovek - Đurašković. Bio je crnogorskog porekla, ali je veoma dobro znao albanski jezik i imao je albanski pasoš. Krajem maja 1927. godine uhapšen je kao špijun. Srpska reakcija je bila jako oštra. Oni su povukli svog diplomatskog predstavnika iz Drača, te su kontakti bili prekinuti oko mesec dana. Odnosi su bili obnovljeni uz pomoć intervencije francuske i britanske vlade, ali nisu bili u potpunosti uspostavljeni do kraja dvadesetih godina XX veka. Italija je 1927. godine potpisala bezbednosni sporazum sa Albanijom. U septembru sledeće godine, Zog je bio proglašen kraljem Albanaca., Odnosi Zoga sa Italijom su se pogoršali 1931. godine zbog nevraćenih pozajmica Italiji. Italijani su ovo iskoristili kao izgovor, kako bi imali više kontrole nad delom teritorije Albanije koja je bila značajna za Italiju. Neke političke podzemne grupe su pokušale da ubiju Zoga u februaru te godine. Kralj je bio ljut, jer su Italijani imali plan da ga zamene sa Hasanom Prištinom koji bi postao predsednik. Sledeće godine Zog je poslao grupu atentatora da ubije Hasana Prištinu u Grčkoj. Zogovi odnosi sa Italijom su nastavili da se pogoršavaju tokom ranih tridesetih godina XX veka, tako da se preorijentisao ponovo na Jugoslaviju. Potpisao je neke sporazume i tražio je više novca i podrške. Delegacija Albanije učestvovala je u obe konferencije za formiranje Balkanske Antante. Sporazum je potpisan u februaru 1934. godine. Međutim, Albanija nije bila prihvaćena kao potpisnica jer su ostale zemlje potpisnice (Turska, Grčka, Jugoslavija, Rumunija) bile pod velikim pritiskom Italije. Razlog pritiska Italije, bila je klauzula u sporazumu koja se ticala zajedničke odbrane.

Bez podrške Zog je bio primoran da se vrati pod uticaj Italije?

P.M: Zog je 1935. godine promenio vladu i potpisao 11 različitih sporazuma sa Italijom, što je predstavljalo uvod u definitivnu dominaciju Italije. U ovom periodu, održani su sastanci između grofa Čana i Stojadinovića, jugoslovenskog premijera. Oni su 1937. godine potpisali dokument o poboljšanju odnosa između Albanije i Srbije. Jedan od glavnih predmeta sastanka je bilo pitanje Albanije. U toku jednog sastanka Stojadinović je Čanu predložio podelu Albanije. Ovaj je odbio ponudu zbog plana Italije da okupira celu teritoriju Albanije. Nakon anšlusa Sudetske oblasti, Musolini je želeo da okupira celu Albaniju. Požurivao je vojsku da pripreme plan okupacije. 25. marta 1939. godine Italijani su zatražili da Zog potpiše sporazum koji je u stvari predstavljao okupaciju Albanije. Kralj Zog je odbio da ga potpiše, tražeći da se napravi kompromis. Iste godine, 7. aprila Musolini je poslao svoje trupe koje su okupirale Albaniju. Time su okončani odnosi između dve države sve do komunističkog perioda.

**Intervju je objavljen u dnevnom listu Danas 2. aprila 2011. godine*

Izvor fotografija:

Elsa Balauri - <http://www.netikka.net/gastrolab/ballaur.htm>

Paskal Milo - <http://flamurtari.info/wp-content/uploads/2010/02/1233773221.pjpeg.jpg>

Besnik Mustafaj - <http://www.gazeta55.al/index.php?artikulli=6304>

Piro Miša - <http://www.revistamapo.com/index.php?revista=214>

Remzi Lani - http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=311&film_ID=3&slide_ID=13

Frrok Cupi - <http://www.revistadrini.com/2011/02/26/bundesliga-borussia-fiton-edhe-ne-mynih/>

Ostale fotografije su dobijene od strane intervjuisanih osoba.



* CENTAR ZA MEĐUNARODNE I BEZBEDNOSNE POSLOVE

* INTERNATIONAL AND SECURITY AFFAIRS CENTRE

U službi preobražaja Srbije

ISAC doprinosi i služi preobražaju Srbije na putu ka članstvu u EU i Evroatlantskim institucijama, suočavajući se sa izazovima koji stoje pred našom zemljom i regionom, utičući na politiku i donošenje odluka kroz istraživanja, predloge delovanja, političke analize i procene, kao i specijalističko obrazovanje, sa konačnim ciljem dostizanja naprednije budućnosti za sadašnje i dolazeće generacije.

Serving the transformation of Serbia

ISAC promotes and serves the transformation of Serbia towards EU and Euro-Atlantic membership by addressing the challenges facing the country and the region, influencing policy and decision-making through research, policy proposals, political analysis and forecasts, and specialist education, with the ultimate aim of attaining a more prosperous future for the present and coming generations.